

Consiliul pentru Prevenirea Torturii

Mecanismul Național de Prevenire a Torturii

RAPORT SPECIAL

privind respectarea drepturilor copiilor
în sistemul penitenciar din Republica Moldova
”privarea de libertate a copilului - privarea de copilărie”

29 noiembrie 2021

Raportul a fost elaborat și aprobat de către Membrii Consiliului pentru Prevenirea Torturii:

1. **Natalia Moloșag**, președintele Consiliului, Avocat al Poporului,
2. **Maia Bănărescu**, membră, Avocat al Poporului pentru drepturile copilului,
3. **Ceslav Panico**, membru,
4. **Svetlana Doltu**, membră,
5. **Oxana Gumennaia**, membră,
6. **Mihail Gorincioi**, membru.

Consiliul pentru Prevenirea Torturii a fost instituit la data de **24 octombrie 2016** în corespundere cu prevederile Legii nr. 52 din 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsman).

Scopul Consiliului este de a proteja persoanele împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, în calitate de Mecanism Național de Prevenire a Torturii, în conformitate cu Protocolul opțional la Convenția împotriva torturii și a altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.

În conformitate cu prevederile art. 30 și 32 din *Legea nr.52 din 2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsman)*, precum și conform p. 5 din *Regulamentul de organizare și funcționare a Consiliului pentru Prevenirea Torturii*,

Consiliul pentru Prevenirea Torturii poate efectua vizite preventive și de monitorizare neanunțate în locurile unde se află sau se pot afla persoane private de libertate.

REZUMAT

Sistemul de justiție din Republica Moldova nu oferă suficientă siguranță și garanții pentru copiii care intră în contact cu legea. Mai mult, sistemul de detenție în Republica Moldova nu este adaptat necesităților de dezvoltare a copiilor, iar reintegrarea și revenirea în societate, după o astfel de experiență neplăcută și tragică, adesea este soldată cu un eșec atât pentru copil, cât și pentru societate/sistem – fiecare al 2-a copil, care a fost condamnat penal, revine în sistemul penitenciar (recidiva la minorii din Republica Moldova este una dintre cea mai înaltă în Europa – 52%). Iar privarea de libertate a copiilor înseamnă nu doar lipsa de drepturi, a libertății de alegere, a libertății de acțiune, a oportunități în dezvoltare și a dragoste, este în primul rând - privarea de copilărie!

Sistemul penitenciar din Republica Moldova a înregistrat unele progrese în ultima perioadă (îmbunătățirea condițiilor de trai, dezvoltarea programelor social-educative, lipsa actelor de tortură, consolidarea serviciilor de asistență medicală etc.), dar acestea nu pot fi amplificate și valorificate la maximum atât timp cât nu există o siguranță și o garanție de dezvoltare a copiilor în mediul penitenciar, siguranță afectată de prezența subculturii criminale în sistem.

Din 15 recomandări înaintate, diferitor instituții de stat, de către Consiliul pentru prevenirea Torturii în anii 2018 - 2019 privind îmbunătățirea situației copiilor din sistemul penitenciar, doar 5 recomandări au fost implementate, 7 implementate parțial și 3 nu au fost implementate. Astfel, rata de realizare completă a recomandărilor CpPT este de doar 33%. Adicional la recomandările CpPT, au fost înaintate și un șir de recomandări parvenite de la instituții naționale și internaționale, iar majoritatea acestor recomandări sunt în continuare nerealizate.

La momentul elaborării Raportului (octombrie-noiembrie 2021), în 7 penitenciare din Moldova erau deținuți în jur de 60 de minori. Copiii sunt deținuți nu doar în instituțiile penitenciare specializate pentru aceștea, dar sunt deținuți, în special la etapa de urmărire penală și judecată în prima instanță, în 4 penitenciare care au statut de izolator de urmărire penală. Instituții în care sunt deținute și persoanele adulte, chiar dacă în celule diferite. Faptul deținerii în aceeași instituție a deținuților minori cu deținuții adulți influențează negativ asupra comportamentului minorilor, inclusiv asupra dezvoltării acestora și limitarea accesului la diferite servicii și programe pentru copii – dar, în special, din motivul "contaminării" minorilor cu reguli neoficiale din subcultura criminală care este foarte prezentă în sistemul penitenciar din Moldova. În special, o astfel de subkultură vicioasă este foarte pronunțată în Penitenciarul nr. 10 Goian (pentru minori băieți). Manifestându-se prin prezența diferitor caste, de diferite nivele, iar copiii din categoria celor "umiliți" sunt înjosiți, marginalizați, discriminați și agresați de alți deținuți, uneori cu acordul tacit a personalului penitenciarului.

Odată cu declanșarea pandemiei Covid-19 la nivel global, restricțiile care au parvenit ca și răspuns la prevenirea acesteia, au afectat profund cele mai vulnerabile categorii de persoane din societate, inclusiv persoanele deținute în penitenciare. Cu atât mai mult, foarte afectați au

fost copiii din sistemul penitenciar. În ciuda riscurile și impactul restricțiilor COVID-19 asupra copiilor, inclusiv izolarea practic totală a acestora, copiii nu au fost incluși în mod explicit în multe scheme de eliberare sau de aplicare a unor alternative la pedepse privative de libertate. De la instituirea măsurilor anti-pandemice și pentru o perioadă foarte îndelungată de timp, au fost suspendate vizitele de scurtă și lungă durată a familiilor, au existat limitări la primirea coletelor, au existat limitări și suspendări a procesului de educație și a programelor de suport pentru copii, precum și limitări de deplasare. Adicional la cele menționate, mecanismele de asigurare și implicare a copiilor în procesele de judecată la fel au fost restricționate/afectate. Iar măsurile și alternativele propuse de către instituțiile de stat (MJ, ANP, CSM, PG, CNAJGS, etc) au venit cu întârziere sau/și insuficiente. Fapt ce a avut, și are, un efect negativ asupra situației copiilor din sistemul penitenciar. Prin comparație, la nivel Global (unde 410.000 de copii anual sunt deținuți în penitenciarele din toate țările) s-a reușit prin eforturi comune să fie eliberați peste 40.000 de copii de la începutul pandemiei.

Prin prezentul Raport, Consiliul pentru Prevenirea Torturii (CpPT) înaintează un set (nou) de 37 de recomandări diferitor instituții de stat (de la Parlament la Administrația Națională a Penitenciarului) în vederea depunerii a unor noi eforturi de îmbunătățire a situației copiilor din sistemul de penitenciar.

CUPRINS

Rezumat

Cuprins

- I.** Privarea de libertate – privarea de copilărie
- II.** Informații generale despre raport și metodologia folosită
- III.** Informații generale despre instituțiile penitenciare în care sunt deținuți copiii
- IV.** Efectul Pandemiei Covid-19 asupra copiilor din sistemul penitenciar
- V.** Situația privind tratamentul copiilor. Relele tratamente și prevenirea torturii în penitenciare
- VI.** Accesul la justiție a copiilor deținuți în sistemul penitenciar
- VII.** Condițiile de detenție a copiilor în sistemul penitenciar
- VIII.** Educația copiilor în sistemul penitenciar. Timpul ocupațional
- IX.** Accesul copiilor la serviciile medicale
- X.** Dimensiunea de gen
- XI.** Situația copiilor cu necesități speciale din sistemul penitenciar
- XII.** Situația copiilor în instituțiile de detenție în Transnistria

Recomandări

I. PRIVAREA DE LIBERTATE – PRIVAREA DE COPILĂRIE

De ce este important ca copiii să nu ajungă în penitenciare?

- 1.1.** Convenția ONU cu privire la drepturile copilului¹ indică despre faptul că - „În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de ocrotire socială, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate” (art.3). În special, se menționează că - „Arestarea, deținerea sau întemnițarea unui copil trebuie să fie conformă cu legea și se va folosi numai ca măsură extremă și pentru cea mai scurtă posibil perioadă de timp” (art.37 b).

Copilăria - este perioada dintre naștere și vârsta de 18 ani, când copiii își dezvoltă personalitatea, stabilesc relații emoționale cu alte persoane, dobândesc abilități sociale și educaționale, de asemenea își dezvoltă talentele lor. Familia este recunoscută în dreptul internațional ca unitate naturală și de bază a societății. Copiii ar trebui să crească cu o familie în care sunt iubiți, protejați și în care se simt în siguranță. Dacă, din orice motiv, copiii nu pot crește într-un cadru familial, statul trebuie să le ofere îngrijire într-un mediu asemănător familiei. Plasarea copiilor în instituții specializate și în alte instituții în care aceștia sunt privați sau pot fi privați de libertate este greu de conciliat în orientările Convenției privind drepturile copilului și o normală dezvoltare a acestora.

Mulți copii pot cădea într-un cerc vicios când își petrec întreaga copilărie, sau o parte din ea, în diferite locuri private de libertate: la început pot fi plasați într-un „orfelinat/casă de copii”, apoi pot fi în diverse instituții în care există supravegherea educațională și reabilitarea dependenților de droguri și, în cele din urmă, ajung în penitenciare pentru comiterea unei infracțiuni. **Privarea de libertate înseamnă lipsa de drepturi, libertatea de alegere, libertatea de acțiune, oportunități în dezvoltare și dragoste.** Ca urmare, închisoarea pentru copiii este privarea de copilărie².

Sistemul justiției pentru copii în Republicii Moldova.

- 1.2. Republica Moldova nu dispune de un sistem unitar și specializat privind justiția pentru copii (justiția juvenilă).** O astfel de specializare ar permite o abordare mai complexă și mai eficientă din parte tuturor actorilor statali pentru a lua în calcul și pentru a răspunde necesităților copiilor care pot fi, sunt sau au fost în contact cu legea. În special, toate deciziile care urmează a

¹ Convenția ONU cu privire la drepturile copilului a fost adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. Republica Moldova a aderat la Convenție în 1993.

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115568&lang=ro

² ONU. Studiu global privind situația copiilor privați de libertate. Elaborat de către expertul independent Manfred Nowak, 2019. <https://undocs.org/en/A/74/136>

fi luate în privința copiilor în contact cu legea să fie bazate primordial pe interesul superior al acestuia (cum o cer standardele internaționale).

*Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului în observațiile finale cu privire la raportul periodic combinat al patrului și al cincilea al Republicii Moldova din 2017, este îngrijorat în privința absenței unui sistem judiciar specializat pentru minori în Moldova (42 a).*³

Dacă în privința copiilor victime sau martori ale infracțiunilor cadrul normativ și cadrul conex oferă suficiente instrumente de lucru pentru profesioniști, în ceea ce privește copiii faptuitori (în conflict cu legea penală) atât legislația, cât și practica nu oferă un răspuns clar, complex și coordonat în vederea abordării unor astfel de situații. Insuficiența clarității la nivel legislativ/a cadrului conex, a lipsei unor instrumente de lucru complexe coroborate cu slaba dezvoltare a unor servicii comunitare eficiente destinate reabilitării și reintegrării copiilor în conflict cu legea au ca și consecință în primul rând ignorarea necesităților de dezvoltare a copiilor, iar ca efect duce la o mai slabă reintegrarea socială/comunitară a copiilor care sunt/au fost în conflict cu legea.

Pe parcursul a 6 ani (2015 – 2020), conform datelor oficiale prezentate de Portalul Guvernamental al Datelor Deschise⁴, **numărul infracțiunilor comise de către copii sau cu participarea acestora este în descreștere** (2015 – 996 infracțiuni, 2020 – 606 infracțiuni). Cu toate acestea, chiar dacă numărul infracțiunilor este în scădere, **ponderea cauzelor trimise în judecată este în creștere** (de la 60 % în 2015 la 75 % în 2020), raportat procentual la numărul cauzelor unde urmărare penală a fost finalizată.

În perioada analizată (2015 – 2020), este observat faptul că **numărul copiilor care au comis sau au fost implicați în comiterea infracțiunilor este de asemenea în descreștere** (2015 – 1438 minori, 2020 – 1137 minori). În același timp, chiar dacă numărul copiilor care au comis o infracțiune este în descreștere, **ponderea copiilor trași la răspunderea penală este în creștere** (de la 56,7% în 2015 la 73% în anul 2019)⁵.

În perioada 2015-2020, **odată cu creșterea numărului copiilor condamnați pentru comiterea infracțiunilor** (2015 – 374 copii, 2020 – 488 minori), **crește și numărul** (de la 62 în 2015 la 109 în 2019 și la 262 în 2020 !!!), **dar și ponderea! copiilor condamnați real la o pedeapsă privativă de libertate** (de la 16,6% în 2015 la 25% în 2019 și la 53,7% în 2020).

În 2020 fiecare al 2-a copil în privința caruia a fost pronunțată o sentință de condamnare, a fost condamnat la o pedeapsă privativă de libertate! Chiar mai mult, comparativ cu 2019

³ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului în observațiile finale cu privire la raportul periodic combinat al patrului și al cincilea al Republicii Moldova din 2017
<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22104&LangID=E>
https://www.unicef.org/moldova/media/2801/file/INT_CRC_COC_MDA_29111_E_Romanian.pdf (traducere neoficială în Limba română)

⁴ Portalul Guvernamental al Datelor Deschise <https://date.gov.md/ckan/ro/dataset/4699-delicventa-juvenila>

⁵ Raport privind activitatea Poliției pentru anul 2020

[https://politia.md/sites/default/files/raport cu privire la activitatea politiei 12 luni 2020 final.pdf](https://politia.md/sites/default/files/raport%20cu%20privire%20la%20activitatea%20politiei%2012%20luni%202020%20final.pdf)

(unde au fost condamnați la închisoare 109 de copii), în 2020 acest număr a crescut cu 140 % (la 262 copii condamnați la o pedeapsă privativă de liberate).

- 1.3. La data de 01.10.2021** în sistemul penitenciar se aflau **61 minori** (preveniți – 41%, 24 băieți și o fată, condamnați – 59%, 36 băieți). **Este de menționat că numărul copiilor deținuți în sistemul penitenciar este în continuă descreștere:** în 2017 (31/12/2017) erau deținuți 70 de minori (69 băieți/1 fată), 2018 - 71 de minori (67 băieți/4 fete), în 2019 - 57 de minori (55 băieți/2 fete), în 2020 - 61 de minori (59 băieți/2 fete).

Raportat la numărul total a condamnaților, ponderea minorilor deținuți în sistemul penitenciar din Republica Moldova constituie în jur de 0,6% (rata medie europeană este în jur de 0.7%⁶).

La 01.10.2021 în sistemul penitenciar⁷ se dețineau 36 minori condamnați, dintre ei 47,2% (17 persoane) cu prima condamnare, 22,2% (8 persoane) cu a doua condamnare și 30,6% (11 persoane) – cu 3 condamnări și mai mult. Astfel, este de menționat că, ponderea numărul copiilor condamnați (deținuți în sistemul penitenciar) care au săvârșit 2 sau mai multe infracțiuni (**recidiva**) este de **52.8%**. O astfel de rată este una dintre cea mai înaltă în Europa.

Distribuția după **gravitatea infracțiunii**: ușoare – 0, mai puțin grave – 15 (41,7%), infracțiuni grave – 8 (22,2%), infracțiuni deosebit de grave – 12 (33,1%), excepțional de grave – 0.

După **durata pedepsei**: condamnați până la 1 an – 4 persoane, de la 1 an la 3 ani – 11 persoane (30,6%), de la 3 la 5 ani – 10 persoane (27,8%), de la 6 la 10 ani – 9 persoane (25%), de la 10 la 15 ani – 2 persoane.

Distribuția după **vârsta a minorilor condamnați**: de la 16 ani până la 17 ani – 10 persoane (27,8%), de la 17 ani până la 18 ani – 15 persoane (41,7%), de la 18 ani până la 21 ani – 8 persoane (22,2%).

Sinteza constărilor și recomandărilor instituțiilor internaționale de profil

- 1.4. Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului** în observațiile sale finale cu privire la raportul periodic combinat al patrilea și al cincilea al Republicii Moldova din 2017⁸, este preocupat de: durata detenției preventive, calitatea serviciilor juridice prestate pentru a ajuta copiii aflați în conflict cu legea, condițiile de detenție, accesul inadecvat la educație de calitate, inclusiv

⁶ The World Prison Brief. <https://www.prisonstudies.org/>

⁷ Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP). Rapoarte de bilanț semestriale/anuale <https://anp.gov.md/rapoarte-de-bilant>

⁸ Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului în observațiile finale cu privire la raportul periodic combinat al patrilea și al cincilea al Republicii Moldova din 2017 <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22104&LangID=E> https://www.unicef.org/moldova/media/2801/file/INT_CRC_COC_MDA_29111_E_Romanian.pdf (traducere neoficială în Limba română)

formare profesională, relele tratamente, inclusiv bătaile, detenția în izolator și copiii ținuți în instituții de detenție pentru adulți (42 b).

În acest sens, Comitetul recomandă Guvernului Republicii Moldova: (43 g) Să îmbunătățească programele de reintegrare, reabilitare și formare profesională, inclusiv în mediul rural, pentru copiii aflați în conflict cu legea, să elaboreze și să implementeze programe de instruire pentru personalul de probațiune în legătură cu reintegrarea socială a acestor copii; (43 h) Atunci când detenția este inevitabilă, să asigure că aceasta este utilizată doar în ultimă instanță și pe o perioadă cât mai scurtă, fiind examinată periodic în vederea anulării, că copiii sunt deținuți separat de adulți, inclusiv în cazul detenției înainte de proces, și că, condițiile de detenție respectă standardele internaționale, inclusiv alimentația adecvată, exerciții fizice și activități în aer liber suficiente, acces la servicii de educație și sănătate, inclusiv consiliere psihologică, și să interzică detenția în izolator a copiilor în toate situațiile.

Comitetul european pentru prevenirea torturii și a tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante al Consiliului Europei (CPT) în raportul său de vizită din 2020⁹, referitor la copiii deținuți în sistemul penitenciar, în mare parte s-a referit asupra condițiilor de detenție, sancțiunile disciplinare, timpul ocupațional, accesul la asistență medicală în sistemul penitenciar. În special, CPT, menționează îngrijorarea sa referitor la prezența elementelor de subcultură criminală în relațiile dintre minori (și că, subcultura criminală nu a fost complet elaminată în special din Penitenciarul nr. 10 Goian).

Astfel, CPT recomandă autorităților moldovenești să ia măsuri corespunzătoare pentru a preveni orice formă de exploatare a deținuților minori și pentru a se asigura că niciun minor deținut nu este în măsură să exercite puterea asupra altor minori.

⁹ Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), 2020 <https://rm.coe.int/16809f8fa8>

II. INFORMAȚII GENERALE DESPRE RAPORT ȘI METODOLOGIA FOLOSITĂ

2.1. Consiliul pentru Prevenirea Torturii pe parcursul vizitelor desfășurate în toate locurile de detenție (în perioada 2016 – 2021) a identificat ca unele dintre cele mai vulnerabile persoane în sistemul penitenciar sunt copiii - copiii deținuți și copiii de până la 3 ani care se dețin cu mamele condamnate ale acestora. Astfel, în procesul de planificare a vizitelor pentru anul 2021, membrii Consiliului au stabilit desfășurarea unor vizite tematice privind drepturile copiilor din sistemul penitenciar și elaborarea unui raport specific în acest sens.

Scopul raportului este de a stabili care este situația copiilor în sistemul penitenciar, nivelul de implementare a recomandărilor organizațiilor naționale și internaționale, precum și, de a veni cu un set de recomandări în vederea îmbunătățirii situației în sistemul penitenciar.

Consiliul a elaborat anterior rapoarte ce conțin constatări și recomandări specifice privind respectarea drepturilor copiilor în sistemul penitenciar¹⁰. Și au înaintat instituțiilor statului un set din 15 recomandări privind îmbunătățirea situației copiilor din sistemul penitenciar, din acestea doar 5 recomandări au fost implementate, 7 implementate parțial și 3 nu au fost implementate. Astfel, rata de realizare completă a recomandărilor CpPT de către ANP/MJ este de 33%.

Perioada desfășurării vizitelor în penitenciare: mai – septembrie 2021.

Instituții vizite: Penitenciarul nr. 5 Cahul, Penitenciarul nr. 11 Bălți, Penitenciarul nr. 13 Chișinău, Penitenciarul nr. 17 Rezina (toate au statut de izolator de urmărire penală), Penitenciarul nr. 10 Goian (pentru condamnații minori, separat de adulți), Penitenciarul nr. 7 Rusca (pentru femei, inclusiv minore), Penitenciarul nr. 16 Pruncul (penitenciar cu statut de spital).

Componența echipei de monitorizare

Vizitele a fost realizată în următoarea componență:

1. Svetlana Doltu – membra Consiliului;
2. Mihail Gorincioi – membrul Consiliului;
3. Oxana Gumennaia – membra Consiliului;
4. Ceslav Panico – membrul Consiliului.

2.2. Metodologie

¹⁰ Pentru mai multe detalii a se accesa: <http://ombudsman.md/consiliul-pentru-prevenirea-torturii/rapoarte/>

Pe parcursul elaborării raportului, membrii Consiliului au folosit metodologii și instrumente de colectare și analiză de date specifice mandatului de prevenire a Consiliului (folosind mecanisme/documente aprobate și puse în practică anterior de Consiliu).

În special, membrii Consiliului:

- au analizat rapoartele elaborate de instituții naționale (Avocatul pentru Drepturile Copilului, Avocatul Poporului, Consiliului pentru Prevenirea Torturii, MAI, ANP, PG etc), rapoartele organizațiilor societății civile, precum și rapoartele organizațiilor internaționale de profil/instrumente internaționale (Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, CPT, UN CAT, UPR);
- au vizitat toate încăperile unde sunt sau pot fi minori deținuți în sistemul penitenciar;
- au analizat registrele și altă documentație relevantă din cadrul penitenciarelor vizitate;
- au purtat discuții cu angajații penitenciarelor vizitate (atât cu conducerea instituțiilor, dar și cu restul personalului);
- au desfășurat interviuri colective și interviuri individuale cu 48 de copii (47 băieți, 1 fată).

Datele colectate au fost analizate și suprapuse cu datele prezentate de către ANP/MJ și constatările/recomandările organizațiilor naționale și internaționale de profil.

Este de menționat faptul că, membrii Consiliului nu au avut careva limitări din partea reprezentanților penitenciarelor în desfășurarea vizitelor.

III. INFORMAȚII GENERALE DESPRE INSTITUȚIILE PENITENCIARE ÎN CARE SUNT DEȚINUȚI COPIII

3.1. Copiii deținuți în sistemul penitenciar se divizează în două categorii distincte: copiii până la 3 ani ai mamelor deținute și minorii-deținuți cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 (23) ani. În cadrul descrierii, aceste două categorii de copii sunt analizate separat.

Mamele cu copiii până la 3 ani se dețin în Penitenciarul nr. 16 Pruncul (spital) și în Penitenciarul nr. 7 Rusca (pentru femei).

Deținuții minori de ambele sexe se pot deține în 7 instituții penitenciare: 4 izolatoare de urmărire penală (nr. 5 Cahul, nr. 11 Bălți, nr. 13 Chișinău, nr. 17 Rezina) și spitalul penitenciar (nr. 16 Pruncul). Deținuții minori cu statut de condamnat se dețin în Penitenciarul nr. 10 Goian (băieți, instituție fără deținuți maturi) și deținutele minore în Penitenciarul nr. 7 Rusca (fete, instituție comună cu deținute adulte).

3.2. Este de menționat că, în Penitenciarul nr. 10 Goian (băieți) se dețin și persoane care au depășit vârsta de 18 ani până la împlinirea de 23 de ani (fapt permis de către Codul de executare). Consiliul salută această practică pozitivă. În special, atunci când sunt plasați în instituții pentru minori, deținuților ar trebui să li se permită să rămână acolo o perioadă de timp pe cât posibil pe baza comportamentului lor și a riscurilor individuale și a evaluării nevoilor, cu excepția cazului în care există riscuri justificate că pot reprezenta o amenințare pentru alți deținuți. O astfel de abordare este cu atât mai mult adecvată în cazul tinerilor infractori sexuali care sunt de obicei expuși la un risc semnificativ mai mare a violenței și exploatării în închisorile pentru adulți. Penitenciarul nr.10 Goian nu are acreditare pentru prestarea serviciilor medicale.

3.3. Deținuții minori plasați în **Izolatoarele de Urmărire Penală** sunt cazați în celule separate cu destinație clară pentru minori doar în Penitenciarul nr. 13, în alte instituții fiind identificate spații reieșind din numărul de persoane și posibilitatea de cazare. Spațiile/celulele nu sunt destinate și nu corespund necesităților de dezvoltare și siguranță a copiilor. Toate serviciile medicale din izolatoarele de urmărire penală au acreditare pentru prestarea serviciilor medicale.

Deținuții condamnați de gen masculin sunt transferați pentru executarea pedepsei în Penitenciarul nr. 10 Goian (penitenciar pentru minori). Aceiași procedură este aplicată și în cazul deținuților minore cu excepția locației – minorele ispășesc pedeapsa în Penitenciarul nr. 7 Rusca (penitenciar pentru femei) fiind plasate separat de adulte.

3.4. În cadrul **Penitenciarului nr.16 Pruncul** (spital penitenciar) funcționează Casa mamei și copilului, în care se dețin femei însărcinate, mame cu copii până la 3 ani cu capacitatea de 10 locuri. La momentul vizitei, în acest sector se dețineau 8 mame și 9 copii, dintre care 5 copii până la 1 an. Copiii locuiesc împreună cu mamele lor într-o zonă bine amenajată (bloc separat cu două etaje), asigurat cu curte de plimbare acomodată necesităților copiilor mici. Tot aici, este situat cabinetul de primire a medicului pediatru care este angajat prin cumul extern pe 0,5 salariu din sectorul civil, inclus în statele secției boli interne. Toți copiii sunt înregistrați pe lista medicului de familie din cadrul IMSP Clinica Universitară de AMP a USMF „N. Testemițanu” și beneficiază de servicii medicale în cadrul sistemului obligatoriu de asistență medicală, inclusiv vaccinări. Deținuții minori de ambele sexe internați în spitalul penitenciar din Izolatoarele de urmărire penală, Penitenciarul nr.10 Goian (baieți) și din Penitenciarul nr. 7 Rusca (fete) sunt plasați în saloane separate din secțiile medicale în dependență de diagnosticul de trimitere. Spitalul penitenciar nu are acreditare pentru prestarea serviciilor medicale.

3.5. În Penitenciarul **nr. 7 Rusca** funcționează un sector pentru deținerea mamelor cu copii, în care se dețin femei însărcinate, mame cu copii până la 3 ani cu capacitatea de 10 locuri, amplasat la etajul II în imediata apropiere a serviciului medical. La momentul vizitei, în acest sector se dețineau 3 mame cu copii de până la 3 ani. Medic pediatru în instituție nu este, toți copii sunt înregistrați pe lista medicului de familie din cadrul IMSP CS Lăpușna și beneficiază de servicii medicale în cadrul sistemului obligatoriu de asistență medicală, inclusiv vaccinări. Serviciul medical al Penitenciarului nr. 7 Rusca are acreditare pentru prestarea serviciilor medicale.

În toate penitenciariile, în afară de Penitenciarul nr. 10 Goian și Penitenciarul nr. 13 Chișinău, nu există specialiști distinși care să lucreze cu minori.

3.6. În rezultatul discuțiilor purtate de către membrii Consiliului cu personalul instituțiilor penitenciare, **angajații instituțiilor au indicat un set de probleme și provocări întâlnite** de către aceștea:

- Lipsa blocurilor/încăperilor special amenajate și adaptate pentru minorii care sunt deținuți în penitenciarele care au statut de izolator de urmărire penală;
- Insuficiența personalului în cadrul sistemului penitenciar;
- Lipsa instruirilor specifice a personalului medical și nemedical pentru activități și comunicarea cu deținuții minori;
- Penitenciarele care au statut de izolator de urmărire penală nu au o linie distinctă destinată asistenței/lucrului cu copiii deținuți în aceste instituții;
- Penitenciarele care au statut de izolator de urmărire penală nu pot asigura un spectru complex de educare/accesul la educație a minorilor, în special atunci când minorul este vorbitor de limba rusă;
- Lipsa posibilității de delimitare a comunicării/influenței deținuților maturi asupra celor minori (celule separat dar blocuri și spații comune de plimbare, coridoare);

- Organizarea educației fără întrerupere pe durata aflării în detenție preventivă;
- Procedurile și cerințele de angajare a personalului sunt foarte complicate/ridicate raportat la funcțiile și atribuțiile postului, fapt ce îngreunează angajarea personalului;
- Incertitudinea și lipsa unor mecanisme de reacție privind maltratarea/riscului maltratării din partea mamelor a copiilor de până la 3 ani, care sunt cu mamele deținute. Personalul sistemului penitenciar au identificat astfel de cazuri;
- Existența unor impedimente în asigurarea necesităților de dezvoltare/pază, etc. a fetei singure deținute în Penitenciarul nr.13 Chișinău;
- Lipsa finalității și tergivesării a proceselor/dosarelor intentante pe personalul penitenciar invinuiți de rele tratamente/tortură. Această incertitudine afectează direct calitatea serviciilor prestate de către personal, lipsa siguranței a personalului etc;
- Lipsa finalității și tergivesării a proceselor/dosarelor privind atacul asupra personalului penitenciar din partea deținuților. Această incertitudine afectează direct calitatea serviciilor prestate de către personal, lipsa siguranței a personalului etc;

IV. EFECTUL PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA COPIILOR DIN SISTEMUL PENITENCIAR

Copiii din sistemul de detenția din Moldova au fost afectați profund de măsurile întreprinse de către autorități ca și răspuns la prevenirea Pandemiei Covid-19. În special, cei mai afectați au fost copiii care au fost arestați și deținuți în instituțiile din sistemul penitenciar. De la instituirea măsurilor anti-pandemice și pentru o perioadă foarte îndelungată de timp, au fost suspendate vizitele de scurtă și lungă durată a familiilor, au existat limitări la primirea coletelor, au existat limitări și suspendări a procesului de educare și a programelor de suport pentru copii, precum și limitări de deplasare. Adicional la cele menționate, mecanismele de asigurare și implicare a copiilor în procesele de judecată la fel au fost restricționate/afectate. Iar măsurile și alternativele propuse de către instituțiile de stat (MJ, ANP, CMS, PG, CNAJGS, etc) au venit cu întârziere sau/și insuficiente. Fapt ce a avut, și are, un efect negativ asupra situației copiilor din sistemul penitenciar.

- 4.1. Chiar dacă, au fost înaintate mai multe recomandări/solicitări din partea organizațiilor internaționale, organizațiilor societății civile, avocaților poporului și a Consiliului pentru Prevenirea Torturii, de a revizui politicile și practicile de reținere, detenție și eliberare a persoanelor în conflict cu legea sistemul de justiție (în sensul larg) nu au întreprins măsuri suficiente ca numărul reținerilor/arestărilor și condamnărilor să fie redus la maximum posibil. În special, în privința grupurilor celor mai vulnerabile din detenție – copii, femei, persoane cu boli cronice, cu dizabilități sau necesități speciale.**

Spre exemplu, în perioada pandemică UNICEF și partenerii săi internaționali au început să atragă atenția guvernelor statelor lumii asupra accesului copiilor la justiție în contextul COVID-19, și au venit cu 3 solicitări/propuneri cheie: • Toate guvernele și alte autorități de detenție să elibereze de urgență toți copiii care se pot întoarce în siguranță la familiile lor sau la o alternativă adecvată mediului copilului, inclusiv familiile extinse și alte îngrijiri familiale sau comunitare; • Impunerea unui moratoriu imediat asupra noilor admiteri a copiilor în centrele de detenție și, pentru copiii care rămân în detenție, protecția continuă a sănătății și bunăstării lor. • Guvernele să se abțină de la arestarea și reținerea copiilor pentru încălcarea ordinului de restricționare a mișcării.

În urma acestui apel, cel puțin 37 de țări au eliberat din detenție peste 11.600 de copii, ca măsură preventivă împotriva infecției cu COVID-19, în perioada martie – iunie 2020 doar (unele cifre datează că la moment au fost eliberați peste 40.000 de minori). Numeroase țări au reușit să mențină continuitatea serviciilor lor de justiție pentru copii și femei prin inovare, iar

instanțele lor procesează prin „instanțele virtuale” și transferând serviciile și programele de formare legate de justiție de la față în față la online¹¹.

4.2. Pe perioada pandemică contactul minorilor cu persoanele din afara penitenciarului a fost suspendat, ca o măsură de prevenire și protecție împotriva Covid-19. Astfel, atât întrevederile de scurtă durată, cât și de lungă durată nu au mai fost posibile începând cu primavara 2020. De asemenea, au fost întrerupte și evenimentele de interacțiune cu familia, cum ar fi ”ziua ușilor deschise”, etc.

Ca și măsuri alternative, ANP a oferit posibilitatea ca copiii să telefoneze mai des părinții/familia/prieteni (adițional la minutele oferite prin lege/regulamentele interne), au instalat calculatoare cu acces la internet prin intermediul cărora copiii puteau contacta familia/prieteni. Cu toate acestea, nu toți minorii aveau posibilitatea să apeleze telefonic sau prin skype pe cineva, fie datorită lipsei banilor pe cont, fie familia nu dispune de calculator/telefon cu skype. O soluție salutară, aplicată în majoritatea penitenciarelor, a fost ca administrația instituției oferea posibilitatea să sune de pe telefonul de serviciu, ori ofereau posibilitatea ca copiii din penitenciar să fie apelați de familie. Consiliul speră că o astfel de practică pozitivă va fi instituționalizată și aplicată cu regularitate.

Consiliul atrage atenție ANP că, măsurile alternative la contactul fizic cu familia (întrevederile de scurtă durată și lungă durată) să fie aplicate doar ca și excepție și doar în imposibilitatea realizării pe o perioadă scurtă a contactului în persoană (fizic) a copiilor.

Consiliul apreciază, de asemenea, intenția ANP de a permite dreptul ca copiii din Penitenciarul nr.10 Goian să beneficieze de vizite de scurtă durată cu respectarea măsurilor de protecție anticovid, și doar vizitatorilor vaccinați sau care prezintă un test anticovid.

Aspectele privind accesul la justiție a copiilor din penitenciare, inclusiv în perioada pandemică, sunt prezentate la Capitolul VI.

¹¹ UNICEF. Access to Justice for Children in the era of COVID-19: Learnings from the Field. December 2020. <https://www.unicef.org/media/92261/file/Access-to-Justice-COVID-19-Learning-Brief-2021.pdf>

A se vedea și, Penal Reform International. Global Prison Trends 2021. Secțiunea privind minorii în detenție. <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2021/05/Global-prison-trends-2021.pdf>

V. SITUAȚIA PRIVIND TRATAMENTUL COPIILOR. RELELE TRATAMENTE ȘI PREVENIREA TORTURII ÎN PENITENCIARE

- 5.1. Sistemul de detenție (în special cel penitenciar) din Republica Moldova nu este adaptat necesităților de dezvoltare și protecție a minorilor.** Mai mult ca atât, detenția minorilor în actualul sistem penitenciar poate afecta gradul de reabilitare și resocializare a acestora post detenție. Iar probabilitatea de revenire a copiilor în sistemul penitenciar din Moldova este foarte ridicată (52,7 % este rata de recidivă în rândul minorilor)¹².
- 5.2. În procesul de monitorizare, Consiliul nu a identificat practici de tortură, rele tratamente sau abuz din partea personalului penitenciarului asupra copiilor deținuți în sistem.** Astfel, Consiliul menționează un progres la acest capitol în comparație cu vizita desfășurată în 2017 la Penitenciarul nr.10 Goian¹³ și încurajează continuarea progresului în acest sens.
- 5.3. Minorii deținuți (preveniți) continuă să fie plasați în instituțiile penitenciare în care sunt deținuți și persoanele adulte.** În special, deținuții minori sunt plasați și deținuți în izolatoarele de urmărire penală până la momentul primirii unei sentințe de condamnare definitive, după care minorii băieți sunt plasați în Penitenciarul nr. 10 Goian (pentru băieții minori), iar fetele minore în Penitenciarul nr. 7 Rusca (pentru fete și femei), în vederea executării sentințelor.

În penitenciarele cu statut de izolator de urmărire penală, copiii sunt deținuți în celule separate de adulți, însă în aceleași încăperi/sedii, și chiar pe aceleași holuri. Faptul deținerii în aceeași instituție, sau/și în aceeași unitate, sau/și pe același hol (chiar dacă în celule separate) a deținuților minori cu deținuții adulți poate influența negativ asupra comportamentului minorilor, inclusiv asupra dezvoltării acestora și din motivul neadaptării condițiilor din instituție la necesitățile minorilor.

Consiliul atrage atenția Administrației Naționale a Penitenciarelor că în Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (Regulile Nelson Mandela)¹⁴ este stipulat că diferitele categorii de deținuți trebuie să fie introduse în instituții sau secții din

¹² Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP). Rapoarte de bilanț semestriale/anuale <https://anp.gov.md/rapoarte-de-bilant>

¹³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_cpt_p10_goian_03.02.2017.pdf

¹⁴ Regulile Nelson Mandela. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf. Versiunea în Limba română este disponibilă la adresa: http://www.avp.ro/mnp/legi/ansamblu_reguli_mnp.pdf

instituții, separat, ținându-se cont de sexul lor, de vârsta lor, de antecedentele lor, de motivele legale ale detenției lor și de necesitățile tratamentului lor.

În viziunea Consiliului, deținerea minorilor în instituțiile penitenciare în care sunt deținute și persoanele adulte are influență asupra dezvoltării și educării copiilor, dar în deosebi acest fapt are influență directă asupra existenței unor elemente de subcultura criminală în rândul minorilor. În acest sens, Consiliul reiterează recomandarea precedentă (înaintată încă din 2017) privind excluderea practicii de deținere a copiilor minori în izolatoarele de urmărire penală. Astfel ca, toți minorii deținuți (îndiferent de statutul procesual) să fie plasați doar în penitenciare specializate pentru detenția minori (Penitenciarul nr.10 Goian sau Penitenciarul nr. 7 Rusca). În raportul său pe țară din 2020 și CPT atrage atenția și recomandă ca toți deținuții minori să fie ținuți în centre de detenție special concepute pentru persoanele de această vârstă, oferind regimuri adaptate nevoilor lor și dotate cu persoane instruite în gestionarea acestor tineri (vezi observațiile și recomandările din punctele 61 și 75)¹⁵.

5.4. Consiliul atrage atenția asupra existenței unor elemente de subcultură criminală în rândul copiilor deținuți. În special, o astfel de subcultură vicioasă este foarte pronunțată în Penitenciarul nr. 10 Goian (pentru minori băieți).

În Penitenciarul nr. 10 Goian, în discuțiile cu personalul, dar și cu copiii deținuți, Consiliul a constatat faptul că există diferite categorii de condamnați (cei care conduc cu subcultura criminală în penitenciar; minori-umiliți; minori-lucrători, etc). Astfel de practici și categorii de condamnați sunt împrumutate de la condamnații adulți (atunci când interacționează în alte penitenciare). Chiar mai mult, așa numiții "minorii conducători" apelează telefonic pentru sfaturi la condamnații adulți în vedere stabilirii categoriilor celorlalți condamnați minori sau a condamnaților minori noi-sosiți (în caste), ori pentru a stabili pedepse "neoficiale" pentru "abaterile" comise de minori.

Consiliul constată cu îngrijorare apariția unor astfel de practici nocive în Penitenciarul nr. 10 Goian, ori, în vizitele anterioare ale Consiliului astfel de practici nu au fost identificate.

Urmează a fi menționat și faptul că, în discuțiile cu copiii deținuți, în alte penitenciare decât Penitenciarul nr.10 Goian, aceștea au relatat că nu doresc să își execute pedeapsa în Penitenciarul nr. 10 Goian din motivul nesiguranței și a "băieților răi" din acest penitenciar, iar faptul că condițiile sunt mai bune și că penitenciarul nr. 10 Goian este destinat special pentru necesitățile de dezvoltare a minorilor nu îi motivează.

Consiliul, de asemenea, atrage atenția la constatările din Raportul CPT ca urmare a vizitei în Republica Moldova în 2020, precum că, **delegația CPT a observat că subcultura în cadrul**

¹⁵ Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), 2020 <https://rm.coe.int/16809f8fa8>

Penitenciarului nr.10 Goian nu a fost complet eradicată în acest sens și că castele de lideri de deținuți informali și „de neatins” pot fi observate printre minori. Deținuții din ultima categorie erau angajați în principal pentru curățarea toalete și coridoare comune și aveau voie să distribuie alimente doar altor „de neatins” deținuți. Mai mult, se pare că, la fel ca omologii lor adulți, „conducătorii de închisori” minori au folosit alți deținuți pentru a-și curăța celulele și au cerut o parte din pachetele lor de mâncare, în schimb la „protecția” față de alți deținuți minori. La fel, CPT a stabilit că în Penitenciarul nr.10 Goian au primit informații credibile precum că ofițerii de serviciu permit ocazional unui „lider de închisoare” minor să viziteze celulele de admitere în penitenciar și să aibă o conversație cu deținuții noi admiși cu privire la desemnarea lor conform regulilor informale, fapt ce este înacceptabil în viziunea CPT ¹⁶.

5.5. Consiliul este îngrijorat de aplicarea excesivă a măsurii de sancționare disciplinară a minorilor. Consiliul constată faptul că asupra minorilor sunt aplicate diverse sancțiuni disciplinare în exces, iar majoritatea acestor sancțiuni nu sunt avertismentele, dar sancțiuni mai grave care afectează sau pot afecta dezvoltarea minorilor. Chiar dacă, aplicarea sancțiunilor este însoțită de discuții profilactice a minorului cu personalul specializat din cadrul penitenciarelor, aceste discuții sunt în mare parte sterile și formale. Este de menționat faptul că, atât copiii, cât și personalul penitenciarelor au confirmat faptul că sancțiunile disciplinare nu aduc rezultate și nu își ating scopurile propuse.

CpPT cu îngrijorare constată aplicarea excesivă a măsurii de sancționare prin limitarea contactului cu mediul extern (suspendarea dreptului de a avea întrevederi, suspendarea dreptului de a primi colete) față de deținuții minori. Mai mulți deținuți minori au invocat existența acestei probleme în penitenciarul nr. 10 pentru minori din Goian. În urma consultării registrelor, raportului de activitate a instituției monitorizate de CpPT, declarațiile deținuților minori s-au confirmat. *Consiliul atrage atenția ANP și administrației Penitenciarului nr.10 din Goian la Normele ONU pentru protecția minorilor privați de libertate conform legislației penale reflectate în al 24-lea Raport general al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT)¹⁷, la punctul: [...] 127. CPT dorește să accentueze că niciodată contactul unui minor cu lumea exterioară nu trebuie refuzat ca măsură disciplinară; și nici nu trebuie să fie limitat, dacă nu cumva greșeala care a dus la măsura disciplinară are legătură cu un astfel de contact [...].*

¹⁶ „..Delegația a văzut pe pereții celulelor o serie de desene și imagini care prezentau semne de aderență la subcultura închisorii (inclusiv sloganuri precum „Trăiască hoșii!”)...Unii minori au confirmat că le-au cerut conducătorilor de închisori informali să protejeze mai degrabă decât să se apropie conducerea penitenciarului...”

Din Raportul către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), 2020 <https://rm.coe.int/16809f8fa8>

¹⁷ Versiunea în limba română este disponibilă la adresa: <https://rm.coe.int/16806ccb91>

De asemenea, copiii s-au plâns pe modalitatea de cercetare a faptei, care, în viziunea acestora, este formală și superficială. O problema identificată de către Consiliul ține și de procedurile prin care pot fi atacate sancțiunile disciplinare stabilite de către directorul penitenciarelor. Ori, chiar dacă art. 248 prim din Codul de executare stabilește faptul că pot fi depuse plângeri împotriva aplicării sancțiunilor, minorii nu cunosc aceste informații și nu știu exact cum pot să o facă. Persoanele plasate în izolatorul disciplinar, dar și minorii care au fost subiecții sancțiunilor disciplinare, au declarat că nu li se oferă o posibilitate reală de contestare a deciziilor privind aplicarea sancțiunilor disciplinare.

Consiliul îndeamnă ANP și penitenciarele în care sunt deținuți minorii să revadă formulele și practica de responsabilizare a minorilor prin folosirea unor mecanisme/tactici de motivare și convingere (și prevenire) a acestora de a nu mai încălca disciplina penitenciară, în detrimentul aplicării sancțiunilor disciplinare. Iar în cazul în care, ca și ultimă instanță, se recurge la aplicarea unor sancțiuni disciplinare, deciziile de aplicare trebuie să urmeze doar după o cercetare amănunțită a motivelor și o analiza detaliată a tuturor circumstanțelor cauzei, oferind posibilitatea copilului pus sub învinuire să-și prezinte punctul de vedere. Iar deciziile de sancționare luate trebuie discutate și explicate copiilor sancționați, și nu doar o informare simplă a acestora.

Consiliul, de asemenea, recomandă ANP să elaboreze un program specializat în lucru cu copiii care au comis abateri disciplinare. Astfel ca, acest program să fie aplicat gradual/treptat în dependență de abaterea comisă și să includă măsurile pozitive, care iau în considerare particularitățile și nevoile minorilor, iar ca rezultat, poate influența pozitiv comportamentul nedorit și întări comportamentul funcțional/dorit al copilului.

Consiliul atrage atenția, că Codul de Executare și practica aplicării sancțiunilor disciplinare și măsurilor de stimulare nu iau în considerare toate aspectele evidențiate mai sus și trebuie revizuit.

Un aspect important privind sancționarea disciplinară ține de aplicarea sancțiunii de izolare disciplinară (până la 3 zile) și faptul că ANP nu s-a conformat recomandărilor naționale și internaționale de excludere a acestui tip de sancțiune. CPT a recomandat autorităților să elimine în întregime izolarea disciplinara a copiilor deținuți. În plus, CPT notează că, ar trebui luate măsuri concrete, inclusiv prin revizuirea legislației relevante, pentru a se asigura că pedepsele disciplinare aplicate deținuților nu conduc la o totală interzicere a contactelor cu familia și că orice restricții privind contactele cu familia, ca formă de pedepse disciplinare, se aplică numai atunci când abaterea se referă la astfel de contacte (vezi observațiile și recomandările din punctele 97 și 98)¹⁸. În 2017 au fost aplicate 5 izolări ale minorilor și în 2018 – 30, toate în Penitenciarul nr. 13; în anul 2019 -21 și în 2020 – 20 izolări disciplinare (toate în

¹⁸ Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), 2020 <https://rm.coe.int/16809f8fa8>

Penitenciarul nr. 10). Date statistice privind izolarea aplicată minorilor în izolatoarele de urmări penale nu sunt disponibile.

Consiliul atrage atenția ANP și conducătorilor penitenciarelor asupra Normelor ONU pentru protecția copiilor privați de libertate conform legislației penale reflectate în al 24-lea Raport general al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Peudepselor Inumane sau Degradante (CPT), publicat în 2015 și anume la punctul g) disciplina și securitatea 128: [...] . **Orice formă de izolare a minorilor constituie o măsură care poate compromite bunăstarea lor fizică și/sau mentală și trebuie, deci aplicată numai ca ultimă soluție.** În opinia CPT, regimul de izolare ca măsură disciplinară nu trebuie impusă decât pe perioade foarte scurte și în niciun caz pentru mai mult de trei zile. De câte ori sunt supuși unei asemenea măsuri, minorii trebuie să beneficieze de sprijin socio-educational și de contact uman corespunzător. Un membru al personalului medical trebuie să-l viziteze pe minor imediat după izolare și după aceea în mod regulat, cel puțin o dată pe zi, și să-i ofere asistență medicală promptă și tratament. 129. În ceea ce privește încarcerarea solitară în scop preventiv sau de protecție, CPT recunoaște că o astfel de măsură poate fi necesară, în cazuri extrem de rare, pentru protejarea minorilor deosebit de vulnerabili, ori pentru prevenirea unor riscuri majore privind siguranța celorlalți ori securitatea închisorii, cu condiția să nu existe absolut nicio altă soluție. Orice măsură de acest fel trebuie să fie hotărâtă de o autoritate competentă, să fie bazată pe o procedură clară, care să specifice natura încarcerării, durata ei, motivele pentru care este necesară, și să ofere un proces periodic regulat de revizie, cât și posibilitatea minorului să facă apel împotriva deciziei la o autoritate externă independentă. Minorii în cauză trebuie să beneficieze întotdeauna de contact uman corespunzător și de vizite zilnice din partea unui membru al personalului medical. Tot astfel, plasarea unui minor violent și/sau agitat într-o celulă de calmare trebuie să constituie o măsură excepțională. O astfel de măsură nu trebuie să dureze mai mult de câteva ore și nu trebuie folosită niciodată ca măsură neoficială. Conținutul mecanic nu trebuie niciodată folosit în acest context. Plasarea unui minor într-o celulă de calmare trebuie imediat adusă la cunoștința unui doctor, pentru a-i permite acestuia să se ocupe de necesitățile medicale ale minorului în cauză. În plus, orice măsură de acest fel trebuie trecută într-un registru central, cât și în dosarul individual al minorului [...]¹⁹.

Consiliul își exprimă îngrijorarea de faptul că, pe teritoriul Penitenciarului nr. 10 pentru minori din Goian până în prezent funcționează un izolator disciplinar, necâtând la faptul că nu este asigurat de un post de supraveghere permanent și în cadrul izolatorului nu există niciun Registru de evidență a condamnaților plasați și Registrul vizitelor medicului în izolator nu este disponibil. Din declarațiile colaboratorilor, deținuții minori nu sunt plasați în acest izolator și cei care au comis abateri disciplinare sunt izolați într-o celulă separată, pentru o perioadă de până la 3 zile. Mai mult, colaboratorii au menționat că acest izolator disciplinar a fost creat în august

¹⁹ Ansamblul de reguli minime pentru tratamentul deținuților (Regulile Nelson Mandela) revizuite, versiunea în limba engleză este disponibilă la adresa: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf

2018 cu scopul de a avea o „încăpere suplimentară de izolare temporară în caz de dezordine în masă”.

La momentul vizitelor, Consiliul a constatat că în izolator erau deținuți 2 minori, unul pe motiv de sineizolare, altul pe perioada de carantină (revenit de la Penitenciarul nr. 13 Chișinău). Minorii plasați în aceste „încăperi suplimentare de izolare temporară” sunt nevoiți să comunice cu personalul penitenciar prin intermediul camerelor video instalate în celule, arătând foile A4 unde sunt desenate cu pix numerele, care înseamnă la ce fel de personal penitenciar el dorește să apeleze (de ex., 1 - ofițerul de serviciu, 2- adjunctul ofițerului de serviciu, 6 – șeful serviciului medical, 9 – medic de gardă etc.). **Consiliul reiterează că această practică în sine este una umilitoare.**

În rapoartele precedente Consiliul a evidențiat că nu vede nicio prezumție rezonabilă pentru a deschide acest izolator pe teritoriul penitenciarului pentru deținerea minorilor. Mai mult decât atât, Consiliul notează că prezența acestei „încăperi suplimentare de izolare temporară” nereglementată **prezintă o posibilă sursă de tortură albă față de condamnații minori.**

În Penitenciarul nr. 10 Goian nu există încăpere pentru întrevederi de lungă durată a copiilor cu familiile lor, ori prioritate a fost oferită creării unui izolator disciplinar în detrimentul fortificării relațiilor psihoemoționale și contactului cu lumea exterioară.

5.6. Consiliul constată că asigurării garanțiilor împotriva torturii și altor rele tratamente față de deținuții minori în locurile de detenție din cadrul instituțiilor penitenciare este superficială, și nu constată un progres în acest sens.

Astfel, în discuțiile cu copiii deținuți aceștia au confirmat că **au avut posibilitatea să anunțe, prin intermediul unui sunet telefonic, părinții/persoanele de încredere despre faptul plasării în penitenciar, ori atunci când au fost transportați în alt penitenciar.** *Consiliul îndeamnă continuarea acestei practici, astfel ca, la fiecare schimbare a penitenciarului să ofere posibilitatea copiilor să-și anunțe părinții/persoanele de încredere despre acest fapt. Această posibilitate trebuie oferită gratis din contul penitenciarului și la momentul plasării propriu-zise în penitenciar.*

Cu toate acestea, deținuții intervievați au declarat că **la etapa de venire în sistemul penitenciar, aceștia au fost supuși unor examinări medicale superficiale** (fie doar li s-au adresat întrebări, fie au fost examinați vizual de medic/asistent medical doar pe o parte a corpului). Pentru fiecare nou venit se completează fișe medicale standardizate individuale, care ulterior în caz de condamnare - se transmit cu dosarul personal al persoanei la locul de ispășire a pedepsei. Cu toate acestea, Consiliul constată că verificarea medicală la ieșirea din penitenciar are loc sporadic. Respectiv, nu se execută prevederile legislației în vigoare și recomandările internaționale privind obligativitatea examinării medicale la orice intrare și ieșire din penitenciar. ***Consiliul reiterează importanța examenului medical la sosire, scopul principal al acestuia este depistarea precoce a stărilor de sănătate grave, care ar putea necesita luarea***

de măsuri imediate pentru protejarea sănătății noului deținut și, în cazul bolilor transmisibile, pentru protejarea sănătății populației din penitenciare.

Consiliul a constatat că, copiii deținuți nu sunt informați și nu li se înmănează informații despre drepturile și obligațiile acestora, cu atât mai mult nu li se explică aceste drepturi și obligații. Drepturile persoanelor private de libertate nu vor avea nici o valoare dacă nu vor fi cunoscute de deținuți. În consecință, este imperativ necesar ca copiii din custodia penitenciarelor să fie în mod expres informate fără întârziere cu privire la drepturile lor, într-o limbă pe care să o înțeleagă. *În mod special, personalul penitenciar trebuie să se asigure că copiii nu doar au fost informați despre drepturi, dar și le-au înțeles. Astfel, adițional la înmânarea informației despre drepturile acestora, aceste drepturi trebuie explicate. Explicarea despre drepturile și obligațiile copiilor pe care le au, în fiecare penitenciar în care sunt deținuți minori, trebuie să aibă loc nu doar la momentul plasării acestora în instituție, dar să aibă loc repetitiv și periodic.* Prezenta garanție se pliază perfect pe necesitatea informării mai ales a persoanelor care parvin în custodia publică pentru prima dată, garanție care vine să ofere o incursiune a drepturilor și obligațiilor persoanei, dar și să-i pună la dispoziție principalele mecanisme de protecție a drepturilor sale.

5.7. Consiliul constată că mecanismele interne de plângeri și raportare în cadrul sistemului penitenciar pentru copiii din detenție au înregistrat unele progrese. Astfel, au fost instalate cutii poștale în locurile de detenție, iar accesul minorilor la aceste cutii este asigurat. De asemenea, minorii au confirmat faptul că pot expedia și recepționa scrisori fără careva impedimente (indiferent de cui sunt adresate scrisorile/plângerile, ori de la cine vin răspunsurile). Cu toate că, o parte din minori au raportat că nu sunt dotați și nu li se asigură – foi, plicuri, timbre, etc. – fapt ce constituie un impediment în sensul asigurării implementării mecanismelor interne de plângeri și raportare.

Astfel, *Consiliul recomandă intensificarea eforturilor în vederea perfecționării mecanismului de plângeri/raportare care să fie unul standardizat și sigur privind depunerea plângerilor/alegațiilor, atât la nivel de instituție/sistem, cât și în afara sistemului avocaților/Procuraturii/Avocatul Poporului/ ONC-ului.*

Consiliul atrage atenția administrației penitenciarelor că în lumina Regulilor Nelson Mandela²⁰, orice deținut trebuie să aibă voie să adreseze, fără a fi cenzurat fondul, o cerere sau reclamație privind tratamentul său, administrației penitenciare centrale, autorității judiciare sau altor autorități competente, inclusiv autorității cu împuterniciri de revizuire sau remediere. Trebuie să existe garanții care să asigure ca deținuții să-și depună cererile sau reclamațiile în mod sigur și, la solicitarea depunătorului de cerere sau reclamație, în mod confidențial.

²⁰ A se vedea pe: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf

VI. ACCESUL LA JUSTIȚIE A COPIILOR DEȚINUȚI ÎN SISTEMUL PENITENCIAR

- 6.1. În procesul de examinare și judecare a cauzelor în care sunt implicați copiii-făptuitori (bănuți, inculpați, etc) aceștea nu beneficiază de o asistență complexă și specifică vârstei. Chiar mai mult, etapele procesual penale (inclusiv judecata) sunt îndelungate ca și perioadă, timp în care minorii nu cunosc ce se întâmplă sau sunt implicați în activități procesuale/judecată o dată la câteva luni.**

Consiliul atrage atenția actorilor din justiție și a celor din sistemul non-justiție, care sunt implicați în activități de îndeplinire a justiției, asupra prevederilor incluse în Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile copilului în sistemul de justiție pentru copii, al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, asupra asigurării dreptului copilului de a fi auzit și ascultat - copiii au dreptul de a fi audiați direct, și nu numai prin intermediul reprezentantului acestora, în toate etapele procesului, începând din momentul contactului. Copilul are dreptul de a păstra tăcerea și nu trebuie trase concluzii negative, dacă copiii aleg să nu facă declarații²¹.

- 6.2. Consiliul a constatat o practică neuniformă de implicare și desfășurare a proceselor de judecată cu implicarea copiilor făptuitori.** Astfel, pe perioada Pandemiei Covid-19, judecata în fond cu copiii deținuți în izolatorul de urmărire penală Chișinău (Penitenciarul nr. 13) sunt desfășurate cu prezența fizică, pe când în celelalte izolatoare de urmărire penală (Penitenciarul nr. 5 Cahul, Penitenciarul nr. 11 Bălți, Penitenciarul nr. 17) majoritatea acestor ședințe sunt desfășurate în format on-line. În discuțiile purtate cu copiii deținuți, Consiliul a constatat deficiențe importante în asigurarea drepturilor procesuale ale minorilor (care pot fi interpretate ca neasigurare a unui proces echitabil) în ședințele de judecată desfășurate on-line. Ședințele on-line se desfășoară cu prezența fizică a judecătorului, avocatului, procurorului, alte părți în proces, reprezentantului legal, psiho-pedagogului și a părinților în sala de judecată, iar copilul este singur în încăperile special amenajate din penitenciare și discută prin intermediul

²¹ Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile copilului în sistemul de justiție pentru copii, al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului <https://undocs.org/en/CRC/C/GC/24>

teleconferinței cu ceilalți. Astfel, datorită „distanței” copilul nu mereu se simte în siguranță, nu simte o susținere și dragoste din partea părinților/reprezentantului legal, chiar uneori nu înțelege (sau aude) ce se petrece sau ce se afirmă în ședință. Iar legătura dintre avocat/reprezentant legal/psihopedagog este foarte formală, majoritatea copiilor afirmând că nu se simt ajutorați sau apărați de către aceștea. De asemenea, sunt constatate adesea cazuri când copiii nu pot comunica direct și privat cu avocații din oficiul (garantat de stat), iar prestația acestora sunt calificate de către minori ca foarte slabe.

În toată perioada de judecare în prima instanță (dar și în majoritatea cazurilor la instanțele de Apel) copiii sunt plasați și deținuți în izolatoarele de urmărire penală, chiar dacă ședințele de judecată (pe fondul cauzei) pot fi și o dată la 3 luni. Astfel, Consiliul pune sub îndoială necesitatea deținerii copiilor în penitenciarele cu statut de izolator de urmărire penală (unde condițiile nu sunt adaptate pentru detenția minorilor), în detrimentul plasării acestora în Penitenciarul nr. 10 Goian. De exemplu, în Penitenciarul nr.17 Rezina, majoritatea copiilor stau detenție mai multe luni timp în care nu se întâmplă nimic referitor la judecată/urmărire penală!

VII. CONDIȚIILE DE DETENȚIE A COPIILOR ÎN SISTEMUL PENITENCIAR

Pentru a putea oferi o perspectivă referitoare la condițiile de detenție a minorilor, vom diviza constatările în mai multe părți. Ținând cont de faptul că minorii, în sistemul penitenciar al Republicii Moldova, sunt deținuți în mai multe penitenciare, condițiile de detenție diferă în dependență de instituția și de condițiile caracteristice ale fiecărei instituții.

- 7.1. În Penitenciarul nr. 13**, minorii erau deținuți în condiții care pot fi numite degradante și inumane, incompatibile cu necesitățile specifice de dezvoltare ale copiilor. Celulele nu corespundeau standardelor internaționale de detenție, iar temperaturile ridicate din celule, din cauza caniculei și a lipsei unor ventilatoare/aer condiționat, poate afecta grav sănătatea minorilor, dar și a adulților din acest penitenciar. În perioada de vară, minorii erau deținuți în celulele de la etajul superior, astfel încât temperatura din celulă era foarte mare, fapt ce accentua deținerea minorilor în condiții degradante și inumane.
- 7.2.** O problemă constatată de CpPT în rapoartele precedente legată de deținerea minorilor într-un bloc cu deținuții majori în Penitenciarul nr. 13 din Chișinău, Penitenciarul nr. 11 din Bălți și Penitenciarul nr. 17 din Rezina rămâne a fi nesoluționată. CpPT a constatat faptul că minorii nu pot fi și nu sunt izolați total de persoanele mature. Interacțiunea dintre maturi și minori are loc prin comunicare/discuții prin intermediul ferestrelor celulelor. CpPT atrage atenția Administrației Naționale a Penitenciarelor că în Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (Regulile Nelson Mandela) este stipulat că diferitele categorii de deținuți trebuie să fie introduse în instituții sau secții din instituții, separat, ținându-se cont de sexul lor, de vârsta lor, de antecedentele lor, de motivele legale ale detenției lor și de necesitățile tratamentului lor. Problema interacțiunii deținuților minori cu deținuții adulți comportă o semnificație deosebită asupra mai multor factori legați de detenția minorilor de după arestarea preventivă în timpul ispășirii pedepsei reale. Interacțiunea minorilor cu adulții, în primul rând, oferă o perspectivă reprezentanților subculturii criminale de a influența și de a

decide anumite proceduri legate de statutul deținuților minori și de atribuțiile acestora. În al doilea rând, interacțiunea adulților cu minorii oferă anumite modele false în rândul minorilor, astfel încât minorii, fiind ușor influențați, devin ulterior recidiviști. În ultimă instanță, interacțiunea minorilor cu adulții contribuie negativ la implementarea obiectivelor de reeducare a deținuților minori.

7.3. În Penitenciarul nr. 10, în urma desfășurării interviurilor cu deținuții, membrii Consiliului pentru prevenirea torturii au concluzionat faptul că spațiile destinate utilizării comune, amplasate în perimetrul etajelor destinate pentru dormit, nu sunt iluminate după ora de stingere, astfel încât, pentru a avea acces către grupurile sanitare, deținuții minori, sunt supuși riscului de a se împiedica, lovi, trauma. Deținuții minori, au declarat că în penitenciar, mai persistă o problemă legată de aprovizionarea minorilor cu produse de igienă personală. Acestea sunt puse la dispoziție doar de două ori pe an, și nu sunt suficiente pentru un uz adecvat pe întreaga perioadă a anului. În mai multe cazuri, deficiențele legate de produsele de igienă sunt compensate de către rudele deținuților, însă minorii care nu beneficiază de sprijin sau provin din familii social-vulnerabile, au cel mai mult de suferit. Consiliul pentru prevenirea torturii, în deosebi, în contextul Pandemiei Covid-19, reiterează importanța aprovizionării tuturor minorilor cu produse de igienă în cantități rezonabile și adecvate pentru uzul firesc.

7.4. Un aspect foarte important pe care CpPT îl subliniază este legat de **construcția și finalizarea unui bloc nou, amplasat în perimetrul de gestiune al Penitenciarului nr. 10**. Acest bloc are o capacitate de 97 de locuri și a fost construit relativ recent dar nu a fost încă dat în exploatare. Pe lângă investițiile substanțiale de aproximativ 36 milioane MDL care au fost deja cheltuite pentru construcție, autoritățile cheltuie sume colosale pentru asigurarea agentului termic pe timp de iarnă, deși acest bloc este nepopulat. Aceste cheltuieli sunt suportate pentru întreținerea unui bloc nefolosit dar nou în contextul în care minorii sunt deținuți în spații insalubre, în cadrul unor penitenciare de tip sovietic, în celule care sunt amplasate în imediata proximitate cu spațiile de detenție destinate deținuților adulți (nr. 13, nr. 11, nr. 17). Deși, principala scuză legată de nefolosirea acestui bloc se referă la necorespunderea unor spații cu anumite standarde, totuși, CpPT subliniază necesitatea identificării de către autoritățile responsabile a unor măsuri menite să urgenteze darea în exploatare a acestui bloc, astfel încât toți deținuții minori din Republica Moldova să fie în consecință plasați în cadrul unui singur penitenciar specializat pentru minori atât de gen feminin cât și de gen masculin. Acest fapt ar diminua considerabil orice influență a subculturii criminale asupra deținuților minori și drept consecință, ar reduce inclusiv rata de recidivă în rândul deținuților care au săvârșit primele infracțiuni în perioada minoratului.

7.5. În penitenciarul nr. 7 Rusca, mamele cu copii se dețineau în spații salubre și îngrijite. Mamele cu copii, în urma desfășurării interviurilor, s-au plâns pe condițiile inadecvate din grupurile sanitare dar și pe lipsa de igienă din baie. CpPT, reiterează importanța identificării unor soluții instituționale dar și legislative, astfel încât plasarea copiilor în locurile de detenție să fie evitată.

7.6. În Penitenciarul nr. 17 din Rezina nu există o formulă de plasare a minorilor în spații separate și nici nu sunt celule special amenajate destinate pentru minori. Există posibilitatea interacționării minorilor cu adulții atât în cadrul activităților sportive dar și spirituale (atunci când frecventează biserica). Din discuțiile cu deținuții minori, membrii CpPT au conchis asupra faptului că orele de plimbare nu sunt suficiente iar utilizarea băii o singură dată pe săptămână, mai ales în contextul pandemic, la fel nu corespunde necesităților de igienă a deținuților minori. Deținuții minori au mai declarat faptul că nu au acces la TV sau alte activități cognitive, fapt ce oferă perspective de îngrijorare, dar și de argumentare a necesității deținerii tuturor minorilor într-un singur penitenciar specializat. Cu referire la frecvența schimbării/spălării lenjeriei de pat, deținuții au declarat că aceasta se schimbă o singură dată pe lună. Accesul la aerisirea naturală este conformă, circulația aerului din încăperea era asigurată prin geamurile cu gratii. Aerisirea artificială nu funcționa la momentul vizitei. Accesul la lumina naturală era asigurată, de asemenea, prin geamurile din celulă. Accesul la lumina artificială era asigurată de becuri electrice din interiorul celulei.

Consiliul pentru Prevenirea Torturii reiterează importanța existenței unui tratament adecvat vârstei deținuților, astfel încât deținuții minori, în comparație cu cei adulți, să poată beneficia de plimbări zilnice de minim 2 ore. Acest lucru, în majoritatea penitenciarelor nu este respectat, fapt ce vine să contureze necesitatea și importanța plasării tuturor minorilor într-un penitenciar specializat.

7.7. Cu referire la **alimentație**, practic majoritatea deținuților minori, indiferent de locul de detenție, au declarat că alimentația este de o calitate foarte joasă, iar produsele proaspete (fructele și legumele) extrem de necesare dezvoltării minorilor, lipsesc cu desăvârșire din meniurile alimentare ale deținuților. În același context, majoritatea deținuților minori au reclamat calitatea proastă a apei care nu poate fi numită potabilă. CPT recomandă, inclusiv în cadrul Raportului General nr. 30 din 2020, iar CpPT reiterează, faptul că ratele de alimentație trebuie adaptate pentru categoriile speciale de deținuți, în dependență de necesitățile nutriționale specifice ale acestor categorii: minori, mame cu copii etc.

7.8. Pe perioada pandemiei, toate **vizitele rudelor/ întrevederile** au fost sistate (acest fapt este descris inclusiv de statistica oferită de ANP care relevă faptul că în 2020, au fost acordate minorilor condamnați doar 37 de întrevederi, inclusiv 4 de lungă durată și 33 de scurtă durată comparativ cu anul 2019 când minorii au beneficiat de 184 de întrevederi). Acest fapt a fost compensat prin organizarea întrevederilor în format online prin intermediul platformei Skype. Din discuțiile cu deținuții minori, foarte puțini au cunoscut despre existența acestui mijloc de comunicare, iar majoritatea au declarat că acest mijloc de comunicare este practic imposibil de implementat, deoarece membrii familiilor lor nu au acces la această aplicație.

Un alt aspect foarte important, care a atras atenția membrilor CpPT, se referă la faptul că minorii pentru a telefona rudele, au nevoie de cartele speciale, care pot fi achiziționate contra plată. Achiziționarea cartelelor telefonice nu oferă posibilități egale tuturor deținuților minori de a

contacta membrii de familie, astfel încât, deținuții care nu au posibilități financiare, sunt poziționați în ipostaze inferioare. Acest fapt comportă mai multe consecințe: în primul rând, discutăm despre îngrădirea dreptului deținutului minor de a purta convorbiri de maxim 20 de minute cu rudele și familia,, iar în al doilea rând, condiționarea apelurilor telefonice de existența unor cartele telefonice inaccesibile tuturor deținuților, poate genera anumite tensiuni dintre deținuți dar și anumite scenarii de influență, șantaj, amenințare. Consecințele pandemiei asupra climatului familial al deținuților minori sunt foarte grave. Unii minori riscă să piardă toate contactele cu rudele, mai ales minorii care provin din familii social-vulnerabile, acest fapt ducând la îngreunarea implementării mecanismelor de resocializare și reintegrare.

VIII. EDUCAȚIA COPILOR ÎN SISTEMUL PENITENCIAR. TIMPUL OCUPAȚIONAL

Dreptul la educație și alte activități social-educative pentru minorii din sistemul penitenciar.

- 8.1. Consiliul salută faptul că în 2020 a fost instalat echipamentul specific pentru implementarea procesului de instruire la distanță pentru deținuții minori din Penitenciarele nr. 5 Cahul, nr.10 Goian, nr.11 Bălți, nr.13 Chișinău și nr.17 Rezina²². Faptul care a permis să asigure minorilor acces la educație nu numai în timpul pandemiei COVID-19, dar și în cazul minorilor din Penitenciarul nr. 5 Cahul²³. Cu toate acestea, în cadrul vizitei de monitorizare din 3 septembrie 2019 la Penitenciarul nr. 5 Cahul, Consiliul a constatat că anul de studii 2019-2020 nu a fost inițiat. Și unicul minor care se deținea atunci în penitenciar nu a avut acces la învățământul obligatoriu, acest fapt a fost motivat prin nedorința profesorilor de a veni în penitenciar și deficitul de cadre didactice în raionul Cahul.
- 8.2. În toate instituțiile vizitate, minorii au susținut că deseori lecțiile sunt întrerupte sau amânate din cauza problemelor tehnice (cu internet). Lecțiile amânate din cauze tehnice nu sunt recuperate ulterior. Numai în Penitenciarul nr. 7 Rusca procesul de educație a revenit la regim normal (prezența fizică a profesorilor). Mulți minorii au invocat că lecțiile predate nu sunt interesante și sunt predate formal. În unele penitenciare profesorii nu predau ore conform curiculei școlare, dar le dau formal doar unele sarcini, spre exemplu, să copie anumite texte (de exemplu, Penitenciarul nr. 13 Chișinău). În toate instituțiile penitenciare minorii au invocat că

²² Raportul de activitate al Ministerului Justiției 2020.

http://www.justice.gov.md/public/files/massmedia/Raport_MJ_NarativTabelar_Final_2020.pdf

²³ Raport privind vizita de monitorizare efectuată în Penitenciarul nr. 5- Cahul, pe data de 3 septembrie 2019.

<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/02/P5-Cahul-1.pdf>

profesorii nu le dau teme de pregătit pentru lecția următoare, ceea ce reduce din gradul de înțelegere a materiei și nu să dezvolte autonomia în procesul educațional la minori.

În toate instituțiile penitenciare au fost constatate situații unde minorii nu frecventează studiile din varii motive: nu doresc sau/și nu le place (Penitenciarul nr. 17 Rezina), sau sunt implicați în alte activități (curățenie în cameră, baie, pe teritoriu, etc. – Penitenciarul nr. 10 Goian). Sau, nu sunt încadrați în procesul educațional din cauza tergiversării transferului actelor necesare de la o altă instituție penitenciară.

Consiliul atrage atenția asupra calității studiilor oferite copiilor minori deținuți în sistemul penitenciar. Ori, aceste studii nu mereu corespund necesităților de dezvoltare a copiilor, iar metodologiile și instrumentele de studii sunt aplicate de facto formal.

- 8.3.** Altă problemă constatată de Consiliul este legată de **situația incertă privind asigurarea procesului educațional la nivel liceal, pentru elevii care deja au absolvit nivelul gimnazial și doresc să-și continue studiile, în următoarea treaptă.** La momentul desfășurării vizitelor, nu existau posibilitățile pentru a accede la studii liceale pentru copiii deținuți.
- 8.4.** Chiar dacă, procesul de instruire a fost totalmente trecut în online, **problema cu accesul la studii a minorilor alolingvi nu a fost rezolvată în majoritatea instituțiilor penitenciare,** în afara de Penitenciarul nr. 7 Rusca și Penitenciarul nr. 11 Bălți. Minorii alolingvi sau nu sunt încadrați în procesul de învățământ deloc, sau procesul de învățământ se intrerupe o dată cu transferul în altă instituție penitenciară, sau ei sunt încadrați în procesul de învățământ prestat în limba română (necunoscând limba română, fapt ce poate duce la însușirea proastă a materiei, la stigmatizarea minorilor și împiedică dezvoltarea și integrarea acestora ulterior în societate).
- 8.5.** Pe parcursul mandatului Consiliul a constatat o **problemă majoră legată de instruirea minorilor cu CES.** Dintr-o parte, minorii cu CES au acces la învățământ, dar calitatea acestuia reprezintă un caracter formal, fără elaborarea planului individual de instruire, conform necesităților educaționale a minorului, fără sprijin profesionist din partea cadrului didactic de sprijin, pe de altă parte, ei deseori refuză școlarizarea, dar cauzele reale nu sunt bine evaluate de personalul penitenciar și sunt deduse numai la un comportament de opoziționare.
- Consiliu subliniază, că instituțiile statul trebuie se asigure accesul la învățământ obligatoriu incluziv, fără discriminare pe baza de orice criteriu protejat, pentru toți minorii aflați pe teritoriul Moldovei.*
- 8.6.** **În afară de Penitenciarul nr. 10 Goian, minorii din alte penitenciare nu au acces la alte cursuri de dezvoltare profesională.** La acest subiect, ANP invocă că nu sunt desfășurate aceste cursuri din motivul că instituțiile nu dispun de spații libere și nu sunt alocate mijloace financiare pentru aceste necesități. Este de remarcat faptul că aflându-se în Penitenciarul nr. 10 Goian minorii au posibilitatea să beneficieze de mai multe cursuri de dezvoltare profesională, cum ar fi frizer, bucătar, cizmar, etc. (total până la 15 profesii). Minorii au afirmat cu certitudine că aflându-se la libertate ei vor profesa aceste meserii pe care le-au însușit. Totodată, minorii au menționat că

și-ar dori să urmeze și cursurile de lacătuș auto, mecanic-auto, sudor, dar, care în prezent, nu sunt desfășurate în instituția penitenciară.

Consiliul atrage atenția ANP la Comentariul General nr. 24 al Comitetului ONU cu privire la drepturile copilului indică că, fiecare copil de vârstă școlară obligatorie are dreptul la o educație corespunzătoare nevoilor și abilităților sale și concepută pentru a-l pregăti pentru întoarcerea în societate; în plus, fiecare copil ar trebui, atunci când este cazul, să beneficieze de instruirea profesională în ocupații susceptibile, să-l pregătească pentru viitorul loc de muncă.²⁴

Consiliu este ferm convins, că există o soluție, care poate rezolva o mulțime de probleme legate de deținerea minorilor în instituțiile penitenciare pentru maturi (neasigurarea accesului la învățământ obligatoriu, tergiversarea procesului de învățământ, contactul minorilor cu deținuți maturi etc.) dacă ar fi transferați la penitenciarul nr. 10 Goian, ceea ce Consiliu, de nenumărate ori a recomandat ANP-ului și Ministerului Justiției.

Accesul minorilor deținuți la suport psiho-educational de calitate

- 8.7. Consiliul este îngrijorat de faptul că în sistemul administrației penitenciare continuă se persiste fenomenul tentativelor de suicid și automutilările la deținuți minori.** Analizând Raportul de monitorizare a implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului privind respectarea drepturilor copiilor aflați în instituțiile penitenciare din 2021²⁵, CpPT notează o tendință pozitivă demonstrată prin micșorarea numărului de automutilări (2016 – 25, 2017 – 23, 2018 – 29, 2019 – 6, 2020 – 14) și tentativelor de suicid (2016 – 0, 2017 – 0, 2018 – 2, 2019 – 0, 2020 – 1). Cu toate acestea, Consiliul constată că, **măsurile în vederea reducerii acțiunilor de automutilare și a tentativelor de suicid în rândul deținuților minori, întreprinse de specialiști în penitenciare, sunt insuficiente.** Consiliul notează că, pentru depășirea acestei probleme de amploare, sunt necesare eforturi consolidate sistemice, care să cuprindă noi abordări relevante contextului instituției, nevoilor emoționale și problemelor individuale ale deținuților minori cu risc suicidar. În continuare, Consiliul constată că majoritatea penitenciarelor vizitate constituie, în sine, o sursă de stres care poate duce la intensificarea gândurilor suicidale. Condițiile de detenție în penitenciare nu pot oferi o atmosferă cât de puțin terapeutică. Mai mult, penitenciarele nu dispun de încăperi pentru desfășurarea activităților de psihoterapie individuală și de grup. Pentru Consiliul este evident că, în pofida unui șir de inițiative pozitive, specialiști psihologi nu au instrumente standardizate pentru a diagnostica riscul automutilărilor și a tentativelor de suicid în rândul deținuților minori, adaptate la vârsta lor. Specialiștii psihologi în penitenciare nu au instruire necesare în

²⁴ Comentariul general nr. 24 (2019) privind drepturile copilului în sistemul de justiție pentru copii, al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului. Sursa în limba engleză poate fi accesată pe: <https://undocs.org/ru/CRC/C/GC/24>

²⁵ Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului privind respectarea drepturilor copiilor aflați în instituțiile penitenciare din 2021: <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Raport-dr-penitenciare-red.-1-3-1.pdf>

psihoterapie și, evident, nu pot acorda servicii de calitate deținuților minori predispuși spre acțiuni de automutilare și suicid.

Consiliul își exprimă îngrijorarea privind practica de sancționare disciplinară a deținuților minori care se automutilează (autoagresiuni)²⁶, considerate abateri disciplinare foarte grave, iar deținuților fiindu-le aplicate sancțiuni disciplinare în baza art. 245 al CE al RM, care deseori se soldează cu izolarea disciplinară. Consiliul este îngrijorat de această situație, în special din considerentul că automutilarea reprezintă un fenomen complex și poate fi un protest, un act de sinucidere eșuat, precum și acțiune inconștientă ca urmare a depresiei sau a tulburărilor psihice. Respectiv, aplicarea sancțiunii disciplinare, reieșind din aceste considerente, este interpretată ca abuzivă și necesită revizuire legislativă în vederea excluderii.

Consiliul atrage atenția ANP la Regulile de la Bangkok²⁷ din 21 decembrie 2010 și anume la Norma 6 (2): [...] studiile privind sinuciderile deținuților au arătat, de asemenea, că pedepsele pe termen lung, utilizarea unică a celulelor, dizabilitățile mintale, abuzul de substanțe și antecedentele tendințelor suicidare sunt asociate cu un risc crescut de sinucidere [...]. Astfel, deținuții care se rănesc singuri pot fi considerați cu risc mai mare de a încerca să se sinucidă decât alții [...].

Consiliul atrage atenția ANP la recomandarea CPT-ului elaborată în rezultatul vizitei efectuate în iunie 2018 [...]: revizuirea abordării față de persoanele care-și provoacă vătămări corporale (recomandare pentru întreg sistemul penitenciar) [...].

8.8. În toate penitenciariile, în afară de Penitenciarul nr. 10 Goian și Penitenciarul nr. 13 Chișinău, nu există specialiști care să aibă abilități, instruirii și instrumente speciale actualizate destinate în lucru cu copiii deținuți.

În legătura cu fluctuația cadrelor, care asigură accesul minorilor la educație și suport psihologic, mulți din personalul penitenciar nu au trecut cursuri de instruire pe programe cognitiv-comportamentale existente și ca consecința ele nu sunt aplicate corespunzător. Din discuțiile purtate cu unii specialiști, programele cognitiv-comportamentale sunt bune, dar sunt greu de implementat.

Timpul ocupațional al minorilor din sistemul penitenciar

8.9. La Penitenciarul nr. 10 Goian minorii au acces la o curte mare de exerciții de până la două ore pe zi și la o sală de gimnastică interioară, precum și la o sală de recreere echipată cu un televizor și o consolă de jocuri video. În toate penitenciarele de tip izolator de urmărire penală, spațiile sunt de suprafeții mici, neatractive din lipsa unor posibilități de a avea anumite ocupații (șah, coș pentru aruncarea mingii s.a.). Minorii au declarat că în astfel de circumstanțe deseori nu folosesc integral timpul destinat plimbărilor. Consiliul este îngrijorat de faptul că regimul

²⁶ Codul de Executare al RM, art. 2422, al.8. Versiunea în limba română este disponibilă la adresa:

<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336538>

²⁷ Versiunea în limba română este disponibilă la adresa: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf

oferit deținuților minori în izolatoarele de urmărire penală în zilele de sâmbătă și duminică a constat în doar două ore de exerciții în aer liber și o oră de sport, astfel încât minorii rămân închiși în celule timp de 21 ore pe zi.

8.10. Unii minori au ivocat că le place să citească seara. Consiliul a constatat totuși, că toate bibliotecile din penitenciarele vizate, sunt dotate cu cărți, ziare și alte materiale informative, dar majoritatea cărților nu sunt în grafie latină. Majoritatea cărților fiind din donațiile unor persoane. Discutând cu personalul penitenciar aceștea au menționat că deținuții minori nu manifestă interes pentru a lectura cărțile disponibile, deoarece acestea sunt vechi și depășite după conținut. Astfel, Consiliul atrage atenția ANP la Regula 40 din Regulile penitenciare europene Rec(2006)2²⁸, care susține că fiecare loc de detenție trebuie să aibă o bibliotecă pentru uzul tuturor categoriilor de deținuți, dotată suficient cu cărți instructive și recreative.

8.11. În sistemul penitenciar minorii pot fi incluși până la 15 programe cu caracter educativ, psihologic și social. Totodată, reieșind din plasarea timpurie în detenție, sunt necesare și programe specifice de genul deprinderi de viață. Consiliul în continuare constată că programele pentru deținuții minori au mai mult un caracter opțional, și nu corespund totalmente nevoilor minorilor și nu aduc la schimbarea comportamentelor distructive în cele adaptative.

Este de apreciat faptul ca o parte din minorii deținuți în Penitenciarul nr. 10 Goian după finalizarea cursurilor de specializare sunt implicații și în activități de muncă (detașament gospodăresc: gospodărie, ospătărie) sunt agajați în baza contractelor de muncă, precum și pot gestiona conturile personale de peculiu. O altă categorie de minori, care au finalizat cursuri de dezvoltare profesională nu sunt implicații în activități de muncă cu riscul de a pierde cunoștințele și abilitățile primite până la momentul eliberării din detenție.

8.12. Mulți minorii din Penitenciarul nr. 10 Goian au invocat că duc lipsa de „Zilele ușilor deschise”. Aceștea spun că, în astfel de evenimente/zile părinții intra pe teritoriul penitenciarului și să facă cunoștința cu modul lor de trai, cu personalul penitenciar, să fac cunoștință cu alți minori din penitenciar și părinți lor. În aceste zile minorii au posibilitatea să demonstreze părinților noile abilități învățate de ei, rezultatele și progresele obținute în educație.

Consiliul incurajază autoritățile să practice „Zilele ușilor deschise” în Penitenciarul nr. 10 Goian cu respectarea tuturor cerințelor epidemiologice necesare pentru prevenirea răspândirii pandemiei COVID – 19.

²⁸ Regulile penitenciare europene Rec(2006)2: <https://rm.coe.int/16804c8d9a>

IX. ACCESUL COPIILOR LA SERVICIILE MEDICALE ÎN SISTEMUL PENITENCIAR

Accesul copiilor la servicii medicale este diferit, în dependență de situația lui statutară: copil până la 3 ani cu mamă în detenție, deținuți minori și deținute minore în dependență de locația de aflare a persoanei. Totodată, se conturează un șir de probleme sistemice cu referire la abordarea sănătății minorilor în locurile de detenție despre care Consiliul va relata în continuare.

- 9.1. Lipsa instruirii personalului penitenciar (inclusiv medical) privind activitatea cu minorii din marea majoritate a penitenciarelor**, în special în izolatoarele de urmărire penală. Fluctuația cadrelor nu permite instituționalizarea bunelor practici nici în Penitenciarul nr. 10 – Goian și Penitenciarul nr. 7 Rusca – instituții cu care au realizat activități mai multe proiecte internaționale (UNICEF, Norlam, Consiliul Europei etc).
- 9.2. Lipsa programelor de educație în sănătate distincte pentru minori** (sănătatea orală, sexual-reproductivă etc). Minorii provenind preponderent din grupuri vulnerabile se confruntă cu riscuri suplimentare generate de condițiile de detenție – tuberculoza, infecția HIV, drogurile. În mod normal, mulți tineri din sistemul de justiție penală nu au adesea sprijin la începutul vieții; au abilități personale și sociale slabe și au suferit abuz fizic și/sau sexual și neglijență. Toate aceste probleme au un impact negativ asupra sănătății și perspectivelor lor de angajare, iar mulți suferă de probleme de sănătate mintală și alte efecte ale comportamentelor lor riscante. Mulți folosesc abuziv droguri și/sau alcool sau alte substanțe, inclusiv tutun. Mulți sunt expuși unui risc crescut de infecții cu transmitere sexuală și/sau de a fi părinte la o vârstă fragedă și există un risc clar ca un ciclu de privare să fie stabilit care afectează următoarea generație. Pentru cei care sunt dependenți de droguri, s-ar putea să fi fost implicați în crime pentru a plăti pentru astfel de obiceiuri și stiluri de viață.²⁹
- 9.3. Problema legată de sănătate mentală la minori este foarte slab abordată în sistem penitenciar.** Este simțită lipsa programelor de sănătate mentală destinate minorilor (violența,

²⁹https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0006/99015/e81703.pdf

tentative de suicid, automutilări) de comun implementate de psihiatru și psihologi. Violența interpersonală și violența verbală care persistă în penitenciare, inclusiv pentru minori, necesită intervenții urgente. Consiliul constată că penitenciarul nr. 13 mun. Chișinău constituie, în sine, o sursă de stres care poate duce la intensificarea gândurilor suicidale. Condițiile de detenție în penitenciar nu pot acorda o atmosferă, cât de puțin, terapeutică, mai ales pentru minori. Mai mult, izolatoarele de urmărire penală nu dispun de încăperi pentru desfășurarea activităților de psihoterapie individuală sau de grup.

Mulți dintre minori stau la evidența în grupul de risc la psiholog sau la evidența psihiatrică, cu tulburări depresive, anxioase sau comportamentale. Problemele lor nu sunt nici diagnosticate, dar nici nu sunt abordate multidisciplinar. Acest fapt are loc, în primul rând, din motivul că personalul penitenciar nu are pregătirea necesară nici în particularitățile normale și necesitățile esențiale ale adolescenței, nici în aspectele legate de pedopsihiatrie și anume în tulburările mintale, care deseori au debut anume în adolescența. Personalul penitenciar (psihologii, psihiatrii) nu au beneficiat de specializările sistemice în abordare cognitiv-comportamentale a acestor tulburări mentale.

9.4. Registrele medicale din mai multe izolatoare de urmărire penală sunt nestandardizate, pentru înregistrarea nou-veniților și a persoanelor venite din alte instituții penitenciare se completează două registre separate, care diferă după rubricile de completare. Calitatea completării datelor este nesatisfăcătoare, mențiuni despre minori nu sunt.

CpT reiterează că „Pentru prevenirea eficientă a altor tipuri de abuz și încălcări ale drepturilor omului, precum și pentru o bună gestionare, este necesar ca și alte informații să fie înregistrate, indiferent de tipul de registru: starea de sănătate a deținutului (inclusiv, eventualele acuzații de rele tratamente, medicamente prescrise și administrate, spitalizări etc...) măsuri disciplinare (inclusiv utilizarea de constrângeri), incidente care implică folosirea forței, percheziții corporale sau celule, bunuri și efecte personale, informații privind contactul cu lumea exterioară, precum și plângeri și urmărirea acestora. De asemenea, este important să fie identificate cu ușurință persoanele care introduc informații în registru.”³⁰

9.5. Registrele de evidență a serviciilor medicale acordate, documentare a leziunilor corporale nu conțin specificații cu referire la statutul de minor. Descrierea leziunilor corporale constatate la deținuți nu corespunde prevederilor Ordinului (comun) nr.77 din 31.12.2013 a Procuraturii Generale privind aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant și ale Protocolului de la Istanbul („Manual de investigare eficientă și documentare a torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante”). La fel, nu se respectă prevederile Ordinului ANP nr.169 din 06.09.2018 cu privire la eficientizarea documentării medicale a leziunilor corporale în cadrul sistemului penitenciar, există deficiențe în raportarea cazurilor, nu se completează chestionarul standardizat de raportare a leziunii traumatice care include descrierea

³⁰ <https://www.apt.ch/en/knowledge-hub/detention-focus-database/safeguards/files-and-records>

circumstanțelor de apariție, explicațiile deținutului și descrierea detaliată a leziunilor, și opinia medicală privind corespunderea celor expuse de deținut și caracterul traumei.

9.6. Consiliul, de asemenea, a mai constatat un set de provocări în asigurarea accesului la servicii medicale pentru minori în cadrul sistemul penitenciar:

- Consimțământul informat pentru examinarea medicală a minorului nu este semnat, ori, semnat de către personal din serviciul detenție cu nerespectarea confidențialității informației medicale;
- Statistici privind sănătatea minorilor și rapoarte analitice distincte nu sunt disponibile la nivel de penitenciar (cu excepția rapoartelor anuale prezentate de DM către ANSP);
- Alimentarea dietetică nu este asigurată (minor cu diabet zaharat în Penitenciarul nr. 17 nu beneficia de regim alimentar special);
- Accesul minorilor cu probleme de consum de droguri la programe de prevenire și tratament nu este asigurat (testare HIV, schimb de seringi, farmacoterapie cu opioide). Nu există date și cercetări privitor la aceste aspecte la minori. Totodată, cel puțin două persoane (o fată și un băiat) au beneficiat de tratament în spitalul penitenciar în legătură cu boli cu transmitere sexuală;
- Lipsesc reglementari clare privind condițiile de deținere, cazare, asigurare medicală etc. a copiilor mamelor deținute. Permitea fumatului în celule și în alte încăperi defavorizează ceilalți deținuți nefumători, inclusiv minori care după plasarea în Penitenciarul nr.10 Goian în care sunt interzise produsele de tutungerie, se confruntă cu probleme grave de dependență de nicotină și lipsă totală a programelor de tratament a dependenței de nicotină;
- Accesul minorilor la examinări medicale în continuare este unul limitat, condiționat de insuficiența personalului medical și internarea redusă în spitalul penitenciar. În structura maladiilor minorilor internați prevalează problemele de sănătate mintală (31,2%), infecția COVID-19 (21,9%), patologiiile sistemului respirator (15,6%) și a tractului digestiv (12,5%);
- ONG-uri care colaborează cu penitenciarele privind sănătatea, inclusiv mintală și sexual reproductivă a minorilor nu sunt spre deosebire de penitenciarele pentru adulți unde se implementează activități în domeniul prevenirii HIV, tuberculozei și consumului de droguri.

X. DIMENSIUNEA DE GEN

Sistemul penitenciar, în mare parte, nu este adaptat minorilor și femeilor, cu excepția instituțiilor special destinate acestor două categorii de persoane. Cu atât mai mult, sistemul penitenciar din Moldova nu este adaptat fetelor minore. Sistemul, nu poate răspunde nu doar necesităților materiale de dezvoltare (condiții de detenție, asistența medicală, etc) a fetelor minore, dar și a necesităților de dezvoltare sociale și educaționale (având în vedere numărul foarte mic a fetelor care sunt deținute anual în sistemul penitenciar).

- 10.1. Astfel, sunt constatate divergențe semnificative de gen în situația copiilor privați de libertate. În total, în sistemul penitenciar sunt deținuți mult mai mulți băieți decât fete, la 01.10.2021 erau deținuți 61 minori (60 băieți și o fată), ceea ce este similar cu situația din lume³¹.
- 10.2. Numărul băieților și fetelor care locuiesc în penitenciare cu îngrijitorul lor principal (numai mame) este egal. În sistem penitenciar nu există practica unde copiii pot locui în penitenciare cu tații ca îngrijitorul lor principal.
- 10.3. În timp ce băieții sunt suprareprezențați în detenție, fetele suferă adesea de discriminare bazată pe gen. În detenție, fetele sunt deosebit de vulnerabile la diferite forme de violență. În special atunci când sunt deținute în penitenciare unde majoritatea personalului cu care comunică este de genul masculin. Astfel de cazuri au fost identificate de către Consiliul în procesul de monitorizare a locurilor de detenție.
- 10.4. În sistem penitenciar nu există nici-un sector aparte pentru fetele minore. În penitenciare de tip izolator de urmărire penală și în Penitenciarul nr. 16 Pruncul (Spital Penitenciar) fetele sunt

³¹ ONU. Studiu global privind situația copiilor privați de libertate. Elaborat de către expertul independent Manfred Nowak, 2019. <https://undocs.org/en/A/74/136>

deținute cu deținutele mature, ori în Penitenciarul nr. 7 Rusca pentru femei penitenciar minorile fete se dețin în sectorul femeilor cu copii.

10.5. Aspectele gender specifice legate de igiena personală nu sunt pe deplin contabilizate în sistemul penitenciar. Asigurarea cu obiecte de igienă personală se realizează centralizat în toate penitenciarele, o dată pe lună și setul este constituit din hârtie igienică (lunar), periuță și pastă de dinți (o dată în 3 luni), săpun de față și săpun de rufe (lunar), absorbante (lunar). Astfel, în caz de intrare în instituție ulterior acestei date, deținuților minore nu le este oferit pachetul igienic și unele din ele sunt nevoite să împrumute absorbantele în caz de necesitate. Ștergarele nu sunt incluse în minimul necesar de obiecte de igienă personală.

10.6. Arhitectura nici unui penitenciar pentru deținuți minori nu este adaptată necesităților specifice de gen, nici nevoilor persoanelor cu necesități speciale sau persoanelor în etate.

10.7. Una din cele mai acute sarcini de bază caracteristice adolescenței este legată de stabilirea a unei relații de prietenie/dragoste. Mulți minorii au învoacat că persistă problema comunicării cu persoanele de sex opus de aceeași vârstă, atât și lipsa abilității de a comunica cu o fată/băiat. Fapt, invocată de ei, ce va duce apariției riscurilor de comunicare și integrare post detenție (După detenție în genere ei nu vor înțelege/știi cum vor face față acestor gen de relații).

Consiliul constată că, în sistemul penitenciar nu există nici-un program de educație sexuală, unde minorii pot obține informația legată de sexualitatea umană, igiena vieții sexuale, interacțiunea cu sex opus sau modalitatea de stabilire a unor relații de durată. Consiliul încurajează autoritățile să elaboreze împreună cu specialiști din domeniu un program calitativ de educație sexuală și se asigure minorilor acces la acest program.

10.8. Minorii care se identifică cu comunitățile lesbiene, gay, bisexuali, transsexuali și intersexuali (LGBTI) sunt plasați în penitenciare fără a ține cont de particularitățile lor de gender și sex, din diferite motive: (i) cadrele penitenciare nu au cunoștințe adecvate în acest domeniu, mulți dintre aceștia au o percepție homofobă sau transfobă față de acești minori, (ii) subcultura criminală nu tolerează comunitatea LGBTI și ei din start primesc statut neformal de „umilit” cu toate consecințele lui pentru acești copii, (iii) minorii din comunitatea LGBTI nu divulgă identitatea personală pentru nu a suporta asupra sa tratament inuman și degradant. Ei sunt deosebit de vulnerabili la violență sexuală și la alte forme de violență. Un minor de la Penitenciarul nr. 10 Goian, a fost asociat cu persoana din comunitatea LGBTI, necătând la faptul că a spus membrilor Consiliului că nu aparține comunității și a suportat un șir de tratamente inumane din partea deținuților minori și angajaților instituției penitenciare. Din cauza acestor ofense, agresivității verbale și fizice el a decis să conchide la autoizolare. Despre cazul dat imediat au fost anunțate angajații OAP și procurorul din secția antitortură din cadrul Procuraturii Generale.

XI. SITUAȚIA COPIILOR CU NECESITĂȚI SPECIALE DIN SISTEMUL PENITENCIAR

Situația copiilor cu necesități speciale este similară situației adulților cu necesități speciale, în sensul că, instituțiile penitenciare nu răspund necesităților de dezvoltare și trai a acestor persoane.

11.1. Consiliul a constatat lipsa unei evaluări complexe, de o comisie multidisciplinară, în baza chestionarelor aprobate privind evaluarea nevoilor sociale și medicale a minorului în detenție, inclusiv pentru identificarea dizabilității (fizice, mentale, sensoriale și intelectuale) la plasarea în detenție și pe parcurs. La momentul vizitelor în Penitenciarul nr. 10 Goian, erau deținuți 36 de minori, care pot fi clasificați după aptitudinea de muncă – 34 apți (94,5%) și 2 persoane cu invaliditate de gradul II (5,5%).

11.2. Consiliul constată că condițiile de detenție în toate penitenciarile vizitate nu sunt adaptate la nevoile speciale ale deținuților cu dizabilități. Necătând la faptul că pe perioada mandatului actual ale Consiliului nu au fost invocate careva probleme din partea deținuților minori cu dizabilități locomotorii, auditivi sau vizuali, totuși Consiliul atrage atenția conducerii ANP că ele pot apărea pe viitor. Arhitectura nici unui penitenciar pentru deținuți minori nu este adaptată nevoilor persoanelor cu necesități speciale. Minorii cu dizabilități locomotorii nu vor avea acces, în mod independent, la spațiile de plimbări, locuri destinate activităților cultural-educative (biblioteci, săli de învățământ, săli de cultură), în sectoarele sau camere pentru întrevederi, bucătării. Mai mult decât atât, blocurile sanitare (cu veceurile de tip asiatic) în celulele, carantinele și saloanele medicale nu sunt accesibile. Personal inferior de îngrijire (infirmieri, brancardieri) în statele instituțiilor penitenciare nu sunt prevăzute, aceste atribuții fiind delegate secției de deservire gospodărească compusă din alți deținuți angajați. Astfel, pot fi create situații când un deținut o să aibă grijă de alt deținut sau o să fie solicitate bunuri

materiale (țigări, haine, alimente) în vederea ajutorării persoanelor cu dizabilități din partea altor deținuți.

11.3. Dintr-o parte, minorii cu CES au acces la învățământ, dar calitatea acestuia reprezintă un caracter formal, fără sprijin profesionist, din altă parte, ei deseori refuză școlarizarea, dar cauzele reale nu sunt bine evaluate de personalul penitenciar și sunt deduse numai la un comportament de opoziționare.

Subcultura criminală foarte mult influențează asupra situației copiilor cu CES (și anume celor cu dizabilități mentale) în mediul penitenciar. Ei sunt luați în derâdere, hărțuiți, umiliți și agresați verbal și fizic. Mulți din ei trec în castele inferioare ale subculturii criminale pentru că nu pot face față așa numitor „verificări”, pentru că sunt mai simpli și rigizi la modul lor de a gândi. Pe perioada mandatului actualei componente Consiliului, membrii deseori aveau de la condamnați maturi, că mulți condamnați adulți au dobândit statutul de umilit în penitenciarul pentru minori.

11.4. Cum a mai fost menționat în acest Raport, problema legată de sănătate mentală la minori este foarte slab abordată în sistem penitenciar. Mulți dintre minori stau la evidența în grupul de risc la psiholog sau la evidența psihiatrică, au tulburări depresive, anxioase sau comportamentale. Problemele lor nu sunt nici bine diagnosticate, nici nu sunt abordate multidisciplinar, pentru că personalul penitenciar nu are pregătirea necesară nici în particularitățile normale și necesitățile esențiale ale adolescenței, nici în aspectele legate de pedopsihiatrie și anume în tulburările mentale, care deseori au debut anume în adolescența. Personalul penitenciar (psihologii, psihiatrii) nu au beneficiat de specializările sistemice în abordare cognitiv-comportamentale a acestor tulburări mentale.

Conform Recomandărilor Ansamblului de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (Regulile Nelson Mandela)³² administrația penitenciarelor trebuie să întreprindă toate măsurile rezonabile de cazare și ajustări pentru a asigura ca deținuții cu dezabilități fizice, mentale sau alte dezabilități să beneficieze pe bază egală de acces deplin și eficient la viața din cadrul penitenciarului.

³² Versiunea în limba română este disponibilă la adresa: http://www.avp.ro/mnp/legi/ansamblu_reguli_mnp.pdf

XII. SITUAȚIA COPIILOR ÎN INSTITUȚIILE DE DETENȚIE ÎN TRANSNISTRIA

Consiliul pentru Prevenirea Torturii este îngrijorat de situația copiilor din regiunea Transnistria care intră în conflict cu legea penală. În special, Consiliul este îngrijorat de:

- lipsa unui sistem de justiție prietenos copiilor în regiune, precum și, interpretarea greșită de către societate/instituții a conceptului de "justiție juvenilă";
- pragul de vârstă (scăzut) de la care copiii sunt cercetați/reținuți și deținuți. Detenția copiilor cu vârsta de sub 14 ani este o încălcare a standardelor și recomandărilor internaționale în domeniu;
- calitatea și tratamentul deținerii în instituțiile de detenție;
- lipsa unor garanții de protecție împotriva abuzurilor în cadrul instituțiilor de detenție;
- lipsa mecanismelor eficiente de reabilitare și resocializare a foștilor deținuți minori.

Aceste îngrijorări sunt bazate și pe faptul că în Transnistria nu există un mecanism de monitorizare și raportare (un mecanism de prevenire a torturii) independent, iar Consiliul pentru Prevenirea Torturii, Avocatul Poporului, Avocatului Poporului pentru drepturile copiilor nu au acces în instituțiile de detenție ce se află sub jurisdicția Tiraspolului.

12.1. Ținând cont de faptul că, membrii Consiliului pentru prevenirea torturii, nu au avut acces în spațiile de detenție situate în regiunea transnistreană, destinate minorilor, nu au fost analizate aspecte legate de constatări fizice, punctuale. Totuși, lipsa accesului, concluziile unor rapoarte ale organizațiilor nonguvernamentale³³, jurisprudența CtEDO în materie, a conturat îngrijorarea membrilor CpPT asupra tratamentului minorilor din locurile de detenție situate în regiunea transnistreană. Expertul ONU în domeniul drepturilor omului, Thomas Hammarberg, a vizitat în

³³ <https://promolex.md/20280-raport-drepturile-omului-in-regiunea-transnistreana-a-republicii-moldova-retrospectiva-anului-2020/?lang=ro>

iunie 2018 Republica Moldova. În raportul său de follow-up privind implementarea drepturilor omului în regiunea Transnistreană³⁴ expertul menționează ratele ridicate de arestare și detenție, precum și condițiile de detenție care rămân un domeniu de îngrijorare.

Analizând raportul așa-zisei instituții de protecție a drepturilor omului pentru anul 2020 din regiunea transnitreană³⁵, putem conchide că în sistemul de detenție din Transnistria, erau plasați 6 minori. În perioada de referință, nu au fost recepționate careva plângeri din direcția condamnaților minori. În total, din direcția tuturor deținuților din regiunea transnitreană, în perioada anului 2020, au fost recepționate de către așa-zisa instituție de protecție a drepturilor omului doar 72 de plângeri. Acest număr extrem de redus de plângeri recepționate, accentuează îngrijorările CpPT privind inexistența unor mecanisme reale și eficiente de plângeri pe marginea cazurilor de tortură și rele tratamente din penitenciarele din regiunea necontrolată de autoritățile constituționale.

³⁴ <https://moldova.un.org/ro/14666-expertul-onu-domeniu-drepturilor-omului-thomas-hammarberg-prezinta-raportul-sau-de-follow>

³⁵ http://www.ombudsmanpmr.org/doclady_upolnomochennogo.htm

RECOMANDĂRI

Parlamentului,

Guvernului,

Consiliului Superior al Magistraturii,

Procuraturii Generale,

Ministerului Justiției,

Ministerului Educației,

Administrației Naționale a Penitenciarelor,

Inspectoratului Național de Probațiune,

Consiliului Național de Asistență Garantată de Stat.

- 1.** Elaborarea și implementarea unei Strategii naționale destinate dezvoltării unui sistem de justiție specializat pentru copiii care intră în contact cu legea (sistem de justiție pentru copii). Astfel ca, instituțiile naționale și profesioniștii din varii domenii să ofere un răspuns complex și coordonat în vederea abordării situațiilor cu implicarea copiilor făptași;
- 2.** Elaborarea și implementarea unei Strategii naționale de prevenire a delincvenței juvenile;
- 3.** Analiza și revizuirea actelor normative și a altor acte conexe privind îmbunătățirea sistemul de aplicare a alternativelor arestului, deținerii, condamnărilor pentru copii în conflict cu legea. În special, revizuirea prevederilor legale ce reglementează instituția împăcării și medierii în sistemul penal, în vederea eliminării restricțiilor pentru copii. Ori,

modificările legislative (Codul penal și de procedură penală) care au avut loc în august 2016 conform cărora aplicarea instituției împăcării (și medierii) a fost limitată considerabil aplicarea acestei instituției (art.109 CP privind împăcarea părinților);

4. Elaborarea și instituționalizare prin lege a unor standarde minime de detenție a copiilor în sistemul penitenciar în conformitate cu convențiile și standardele internaționale;
5. Elaborarea și implementarea unei Strategii naționale de reintegrare în societate a foștilor deținuți minori (și adulți), precum și a copiilor care au intrat în conflict cu legea, dar nu au fost condamnați;
6. Elaborarea Strategiei privind diminuarea influenței subculturii criminale în sistemul penitenciar;
7. Dezvoltarea unei Strategii complexe de asigurare a sistemului penitenciar cu personal suficient, inclusiv pentru penitenciarele cu minori;
8. Identificarea soluțiilor legislative privind excluderea situațiilor de plasare a mamei cu copii până în 3 ani în detenție, fiind aplicabile mijloacele juridice de amânare a executării pedepsei penale;
9. Modificarea Hotărârii Guvernului privind normele de alimentare a deținuților cu includerea prevederilor cu referire la alimentarea dietetică și norme de asigurare cu consumabile (detergenți, seturi igienice), inclusiv pentru copiii până la 3 ani, cât timp vor mai exista mame cu copii în penitenciare;
10. Identificarea unei Strategii/mecanism, ca timp de 1 an de la înaintarea Raportului, prin care să asigure că toți copiii din sistemul penitenciar să fie deținuți doar penitenciare specializate pentru minori;
11. Elaborarea cadrului normativ de protecție contra represaliilor și neadmiterea intimidării personalului medical în caz de raportare a pretenșiei cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant în ordinea stabilită de Ordinul nr.77 a Procuraturii Generale / 572 a Ministrului Justiției din 31.12.2013;
12. Identificarea posibilităților de desfășurare a misiunilor de monitorizare a locurilor de detenție din regiunea transnistreană;
13. Revizuirea legislației privind excluderea aplicarea sancțiunii de izolare disciplinară (până la 3 zile) a copiilor din detenție. Precum și, asigurarea, la nivel legislativ, că pedepsele disciplinare aplicate deținuților nu conduc la o totală interzicere a contactelor cu familia și

că orice restricții privind contactele de familia ca formă de pedepse disciplinare se aplică numai atunci când abaterea se referă la astfel de contacte;

- 14.** Îmbunătățirea programelor de reintegrare, reabilitare și formare profesională, inclusiv în mediul rural, pentru copiii aflați în conflict cu legea, să elaboreze și să implementeze programe de instruire pentru personalul de probațiune în legătură cu reintegrarea socială a acestor copii;
- 15.** Revizuirea formulele și practica de responsabilizare a minorilor prin folosirea unor mecanisme/tactici de motivare și convingere (și prevenire) a acestora de a nu mai încălca disciplina penitenciară, în detrimentul aplicării sancțiunilor disciplinare. Iar în cazul în care, ca și ultimă instanță, se recurge la aplicarea unor sancțiuni disciplinare, deciziile de aplicare trebuie să urmeze doar după o cercetare amănunțită a motivelor și o analiză detaliată a tuturor circumstanțelor cauzei, oferind posibilitatea copilului pus sub învinuire să-și prezinte punctul de vedere. Iar deciziile de sancționare luate trebuie discutate și explicate copiilor sancționați, și nu doar o informare simplă a acestora;
- 16.** Elaborarea unui program specializat în lucru cu copiii care au comis abateri disciplinare. Astfel ca, acest program să fie aplicat gradual/treptat în dependență de abaterea comisă și să includă măsurile pozitive, care iau în considerare particularitățile și nevoile minorilor, iar ca rezultat, poate influența pozitiv comportamentul nedorit și întări comportamentul funcțional/dorit al copilului. Consiliul atrage atenția, că Codul de Executare a pedepsei și anume practica aplicării sancțiunilor disciplinare și măsurilor de stimulare nu ia în considerare toate aspectele evidențiate mai sus și trebuie revizuit;
- 17.** Facilitarea convorbirilor telefonice fără condiționarea utilizării cartelelor telefonice în vederea asigurării unui acces echidistant la apeluri către rude și familie;
- 18.** Identificarea spațiului pentru asigurarea întreprinderilor de lungă durată pentru minorii din Penitenciarul nr. 10 Goian, și asigurarea mecanismelor de desfășurare a acestora;
- 19.** Dezvoltarea și implementarea curriculei pentru personalul penitenciar în activitatea cu deținuții minori, inclusiv cu accent la atribuțiile funcționale și asistența specializată medicală, psihologică și socială;
- 20.** Dezvoltarea și implementarea programelor de educație în sănătate distincte pentru minori (sănătatea orală, sexual-reproductivă, reducerea a riscurilor, managementului conflictelor și violenței) de comun cu ONC și agenții specializate;

- 21.** Dezvoltarea și implementarea programelor de sănătate mentală integrate destinate minorilor (violența, tentative de suicid, automutilări) implementate de comun de psihologi, psihiatru și alt personal penitenciar;
- 22.** Dezvoltarea și implementarea indicatorilor statistici privind detenția minorilor și rapoarte analitice distincte despre sănătate;
- 23.** Dezvoltarea procedurii operaționale privind consimțământul informat pentru examinarea medicală a minorului cu respectarea confidențialității informației medicale;
- 24.** Asigurarea accesul minorilor, inclusiv a celor cu probleme de consum de droguri la programe de prevenire, screening și tratament (testare HIV, schimb de seringi, prezervative, farmacoterapie cu opioide);
- 25.** Aplicarea chestionarelor complexe privind evaluarea nevoilor sociale și medicale a minorului în detenție, inclusiv pentru identificarea dizabilității (fizice, mentale, sensoriale și intelectuale) la plasarea în detenție și pe parcurs;
- 26.** Cooperarea cu ONG-urile și organizațiile internaționale privind realizarea unor activități care pot fi desfășurate online cu personalul (continuarea instruirilor online care se desfășoară cu regularitate pe anumite subiecte și cu anumiți parteneri de dezvoltare), cât și, instituirea unui mecanism de comunicare și transfer de bune practici între angajații diferitor instituții penitenciare (între servicii detenție, psihologi, medici, asistenți medical). Adicional, aceasta este și o metodă bună de scădere a tensiunii psihologice la care se expune personalul și posibilitate de socializare sigură;
- 27.** Implementarea unor activități – servicii noi pentru deținuți/deținute în vederea îmbunătățirii climatului moral-psihologic și diminuarea stresului cauzat de pandemia COVID-19: activități de consiliere psihologică, precum și activități de consiliere pe domeniul sănătății mintale, realizarea unor ore de informare sau art-terapie. ANP trebuie să-și exprime deschiderea pentru astfel de activități și să informeze potențialii parteneri despre domeniile cele mai importante și necesitățile stringente;
- 28.** Cooptarea serviciilor de la Centrele Comunitare de Sănătate Mintală, instruirea focalizată a psihologilor și asistenților sociali pentru a nu admite escaladarea acțiunilor cu caracter violent, a conflictelor și a acutizării unor stări depresive sau a altor tulburări de ordin psihic etc.
- 29.** Asigurarea accesului deținuților la programe de screening și tratament a dependențelor de substanțe psiho-active, inclusiv de nicotină (tutun);

- 30.** Elaborarea de comun cu ANP a unei strategii comprehensive în vederea prevenirii acțiunilor de automutilare și a tentativelor de suicid în rândul deținuților. Cel puțin, ANP trebuie să procure instrumente standardizate pentru a diagnostica riscul automutililor și a tentativelor de suicid în rândul deținuților. Specialiști psihologi trebuie să fie asigurați cu instruirii necesare în psihoterapie;
- 31.** Implementarea procedurii de realizare a dreptului deținuților la consultație medicală independentă (privată), complementar garanțiilor de examinare medicală obligatorie asigurată de serviciul medical penitenciar;
- 32.** Instruirea personalului penitenciar, inclusiv medical în documentarea leziunilor traumatice conform prevederilor Protocolului de la Istanbul și Ordinului nr. 77 din 31.12.2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant;
- 33.** Repartizarea minorilor în celule separate în dependență de vârsta acestora, făcând parte din aceiași grupe de vârstă, în scopul prevenirii influențelor nedorite, dominației și abuzului;
- 34.** Eliminarea obstacolelor în vederea exercitării de către deținuții minori a dreptului la corespondență/cereri/petiții, la etapele de expediere/recepționare cu orice persoană sau instituție. Inclusiv prin asigurarea cu hârtie, mapă, timbre. De asemenea, punerea la dispoziția persoanelor deținute a informațiilor privind instituțiile responsabile de recepționarea cererilor, adresele, atribuțiilor acestora. Inclusiv, intensificarea eforturilor în vederea perfecționării mecanismului de plângeri/raportare care să fie unul standardizat și sigur privind depunerea plângerilor/alegațiilor, atât la nivel de instituție/sistem, cât și în afara sistemului avocaților/Procuraturii/Avocatul Poporului/ONC-urilor;
- 35.** Diversificarea programele psiho-sociale pentru persoanele deținute, în corespundere cu necesitățile fiecărui minor aflat în detenția penitenciarului, inclusiv alolingvi;
- 36.** Adaptarea procedurilor și practicilor de participare a copiilor făptași în ședințele de judecată, astfel ca, garanțiile procesuale și interesul superior al copilului să fie respectate. Iar ședințele on-line/prin teleconferință să fie realizate doar în mod excepțional și doar în situații când prezența fizică a minorului în instanțele de judecată nu poate fi asigurată;
- 37.** Elaborarea unor mecanisme de evaluare complexă a necesităților fetelor (dar și a băieților) pe tot parcursul detenției (de la etapa plasării în arest până la eliberare), astfel

ca acțiunile sistemul penitenciar care vor fi întreprinse să răspundă necesităților de dezvoltare și protecție a acestora.